

APRIL 2007

Selvjustis i norsk presse
- en innholdsanalyse av uttalelsene avgitt av
Pressen Faglige Utvalg for perioden 1995-2005

Christin Røisland

Hovedoppgave i Statsvitenskap
Universitetet i Oslo
Institutt for Statsvitenskap
Vår 2007

Forord

Jeg vil gjerne få rette en takk til alle dere som har bidratt til oppgaven. En spesiell takk til sekretariatet til Norsk Presseforbund for deres åpenhet og imøtekommenhet på alle området. En takk til Trond Nordby for en god ide og verdifulle innspill. Takk til Raymond for tålmodighet og teknisk hjelp og takk til Ellen for uvurderlig veiledning.

Stor takk til familie og venner for gode diskusjoner, konstruktive tilbakemeldinger og oppmuntrende ord.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	4
1.1 DEN FJERDE STATSMAKT	4
1.2 SELVJUSTIS	5
1.3 PROBLEMSTILLING	6
1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING.....	7
2. HISTORIKK	8
2.1 NORSK PRESSEFORBUND BLIR TIL.....	8
2.2 OPPRETTELSEN AV DET FAGLIGE UTVALG	8
2.3 VÆR VARSOM.....	10
2.4 KONKURRANSEFORHOLD PÅ DAGSORDEN	11
2.5 OFFENTLIGGJØRING AV UTVALGETS UTTALELSER	13
2.6 MONSEN-UTVALGET	14
2.7 HAGEN-UTVALGET	15
2.8 REFORM 1992	16
2.9 REVIDERING AV VÆR VARSOM-PLAKATEN 1994.....	17
2.10 KORT OM ORDNINGENE I SVERIGE OG DANMARK.....	18
2.10.1 SVERIGE – TRYKTE MEDIER.....	19
2.10.2 SVERIGE – RADIO OG FJERNSYN.....	20
2.10.3 DANMARK	20
3. DAGENS SITUASJON I NORGE	22
3.1 NORSK PRESSEFORBUND I DAG	22
3.2 PRESSENS FAGLIGE UTVALG OG KLAGEBEHANDLING	23
3.3 SAMMENSETNING OG RETNINGSLINJER	23
3.4 BEHANDLING AV KLAGEN	24
3.4.1 FORENKELT SAKSBEHANDLING	24
3.4.2 INITIATIVRETT	25
3.4.3 ORDINÆR SAKSBEHANDLING.....	25
4. METODE	26
4.1 PROBLEMFORMULERING	26
4.2 INNHOLDSANALYSE.....	27
4.3 UTVALG AV DATA.....	29
4.4 DATAINNSAMLING	30
4.5 KILDEKRITIKK	32
4.6 OPERASJONALISERING/KODEREGLER	34
4.6.1 BERØRT PART	34
4.6.2 STOFFOMRÅDE.....	35
4.6.3 PRESSEETISK NORM	37
4.6.4 GEOGRAFI OG KONKLUSJON	39

4.6.5 TYPE PUBLIKASJON	39
4.6.6 SJANGER	40
4.7 DATAS VALIDITET	42
4.7.1 DEFINISJONSMESSIG VALIDITET	42
4.7.2 UMIDDELBAR VALIDITET	42
4.8 RELIABILITET	43
4.8.1 MÅLING AV STABILITET – FIRE KATEGORIER SAMLET	44
4.8.2 RELIABILITETSTEST AV EN VARIABEL	47
4.8.3 SCOTTS PI	48
4.9 DATAENES SAMLEDE VALIDITET	51
5. ANALYSE AV DATAENE.....	52
5.1 HVILKE STOFFOMRÅDER KLAGES DET MOT?.....	53
5.1.1 KRIMINALITET OG RETTSVESEN (STOFFOMRÅDE 5)	53
5.1.2 HELSE, UTDANNING OG MILJØ (STOFFOMRÅDE 2).....	58
5.1.3 POLITIKK OG OFFENTLIG FORVALTNING (STOFFOMRÅDE 1)	59
5.1.4 ØKONOMI OG NÆRINGSSTOFF (STOFFKATEGORI 3)	61
5.1.5 DIVERSE (STOFFOMRÅDE 9)	64
5.1.6 KUNST, KULTUR OG UNDERHOLDNING.....	65
5.1.7 TRAFIKKFORHOLD OG ULYKKER (STOFFOMRÅDE 4).....	67
5.1.8 SPORT (STOFFOMRÅDE 8)	67
5.1.9 INTERNASJONALE FORHOLD (STOFFOMRÅDE 6)	68
5.1.10 OPPSUMMERING STOFFOMRÅDE.....	69
5.2 HVILKE TYPER AVISER KLAGES INN FOR PFU?	72
5.3 HVILKEN SJANGER KLAGES DET MOT	74
5.4 GEOGRAFI.....	75
6. KONKLUSJON	78
6.1 HVEM KLAGER/ER BERØRT PART?.....	78
6.2 HVILKE TYPE AVISER KLAGES INN FOR PFU?.....	79
6.3 HVILKE STOFFOMRÅDET KLAGES DET MOT?.....	80
6.4 HVEM FÅR MEDHOLD?.....	80
6.4.1 BERØRT PART	81
6.4.2 STOFFOMRÅDE.....	82
7. AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	83
Litteraturliste	84

1. INNLEDNING

”Hvis du går rundt med en forestilling om at journalister er mennesker med et oppblåst selvbilde, så har du helt rett. De av mine kolleger som har høyest tanker om seg selv, er ofte de som blir kjent igjen på trikken. Men de er ikke alene. Journalister generelt har høye tanker om seg – og kanskje lavere om andre. Hvorfor? Blant annet fordi en journalist har makt og mulighet til å henge ut mennesker til spott og spe – og i verste fall drive dem til selvmordets rand, eller helt til selvmord. Det er ikke noe godt sjakktrekk å havne på kant med en av oss – eller i verste fall hele ulveflokket.

Ikke nok med at vi har bra med selvfølelse, vi liker også å snakke nedsettende om hverandre. Intet er bedre enn når en kollega dummer seg ut – helst så mye at det vekker oppsikt landet rundt. Merkelig nok har jeg unngått det hittil, med millimeters klaring.

Takk gud for at ikke noen gransker oss slik vi gransker andre”

Erik Tumyr, Journalistjævler, 2005.

1.1 DEN FJERDE STATSMAKT

Et ideal for dagens presse er ideen om pressen som en ”fjerde statsmakt” – pressen skal opptre som en kritisk og kontrollerende instans på folkets vegne (Allern 2001A:13). Både i Norge og Danmark brukes betegnelsen den fjerde statsmakt om pressen. I Sverige kalles pressen den tredje statsmakt og domstolene omtales ikke som en statsmakt. Allern opplyser at begrepet opprinnelig var en betegnelse på pressebenken i det britiske parlamentet, som ble karakterisert som er fjerde riksstand ved siden av de tradisjonelle riksstandene; adelen, geistligheten og ”the commons”. Metaforen ble av pressen selv tolket som en symbolsk statsmakt med rett og plikt til å kritisere de ordinære statsmaktene, nemlig lovgiverne, domstolene og regjeringen (ibid).

Det ”fjerde statsmakt” skal i prinsippet være et vern om den personlige friheten samt overvåke og påtale overgrep mot enkeltmennesker som blir begått av de tre andre

statsmaktene. Et naturlig spørsmål; blir hvem verner den personlige friheten samt overvåker og påtaler overgrep mot enkeltmennesker som begås av den fjerde statsmakten?

”Maktinstander kan ha interesse av å skjule egen makt. Det gjelder også massemediene. De er prinsipielt maktkritiske og avslørende, dette er samfunnsopdraget, men blikket er i mindre grad vendt innover mot mediene selv.” (Østerud m. fl. 2003:136).

1.2 SELVJUSTIS

Den lovbestemte Klagenemnda for kringkastingsprogram ble nedlagt i 1998, og Pressens Faglige Utvalg (PFU) ble etablert som et heldekkende medieetisk selvjustissystem. Før 1998 var det medieetiske tilsynet i Norge organisert i to systemer; et bransjestyrt selvjustissystem for trykte medier (PFU) og et lovforankret system for kringkasting (Klagenemnda for kringkastingsprogram). De sentrale kringkastingsbedriftene meldte seg også inn i Norsk Presseforbund, og forpliktet seg dermed til å følge selvjustissystemet (NOU 1996:24).

Pressens Faglige Utvalg er opprettet av Norsk Presseforbund og har til formål å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse (trykt presse, nettpublikasjoner, radio og fjernsyn). Som et ledd i dette arbeidet, vurderer Pressens Faglige Utvalg klager over norsk presses atferd og avgir sine uttalelser som offentliggjøres. Utvalget kan også vurdere klager over institusjoners, organisasjoners og personers behandling av presse og pressefolk under deres utøvelse av sin informasjonsoppgave. Kompetanseområdet for Pressens Faglige Utvalg omfatter i prinsippet alle massemedier (vedtektene til PFU).

Vær varsom-plakaten er navnet på de etiske normene for pressen. Allern (2001B) påpeker at etikkplakaten forteller oss noe om pressens idealer og ideologi, men lite om den faktiske rolle i samfunnet. Pressen er både en arena for samfunnsdebatt og påvirkning og en aktør på egne vegne. *”Nyhetsmediene påvirker hva vi er opptatt av, de leverer mange premisser for politiske og økonomiske avgjørelser og utøver på den måten en definisjonsmakt i samfunnet. Samtidig er nyhetsmediene økonomiske virksomheter som skal gi fortjeneste til sine eiere”* (Allern 2001B:11).

1.3 PROBLEMSTILLING

”Avsløringsjournalistikk handler om journalisters iver etter å avsløre makta. I Syse-saken selveste statsministeren og i Tønne-saken en tidligere helseminister med tilknytning til landets mest profilerte næringslivsledere. Det handler om journalisters makt til å kunne avsette toppolitikere, til å sette dagsorden og til å endre samfunnet [...] Mediene har et samfunnsoppdrag som fjerde statsmakt, dette står sentralt i avsløringsjournalistikken. Mediene skal granske virksomheten til de enkelte maktutøvere ved å skaffe seg innsyn i ”lukkede rom” og avsløre maktmisbruk, konspirasjon og korrupsjon” (Kalvatn 2006:1)

Men hvem retter det kritiske søkelyset mot pressen selv?

Det blir gjort grundig rede for pressens selvdømmeapparat i oppgavens andre del. Det er PFU, bestående av medlemmer utnevnt av pressen selv, som definerer hva som er i tråd med god presseskikk eller ikke. Vær Varsom-plakaten ligger til grunn for utvalgets arbeid, men plakaten er ett sett med normer og ikke klare kjøreregler for hvordan pressen skal opptre. PFU har ikke noen plikt å henvise til plakaten i sine uttalelser. Raaum skriver i ”Pressens Tøyelige etikk” at noe av forklaringen på denne praksisen er nok at regelverket er for smalt og vagt, men vel så viktig er det trolig at utvalget foretrekker å vurdere den enkelte klage på fritt grunnlag. Hans A. Ihlebæk, tidligere generalsekretær i NP, skriver i brev til Raaum at ”Et for detaljert og konkret regelverk vil innskrenke muligheten for å utøve skjønn i den enkelte saken som PFU skal ta stilling til”. Lars Arve Røssland har sett nærmere på hva det innebærer å være ”representant for allmennheten i PFU”. Han konkluderte med at det ikke er til å unngå at medlemmets erfaringsbakgrunn er med på å prege ens arbeid i PFU. Igjen en faktor som vil ha betydning for PFU sitt arbeid med å vurdere hva som er god og dårlig presseskikk. Raaum går langt i å konkludere med at ”god presseskikk” er noe PFU definerer fra gang til gang. Et motargument vil være det faktum at sekretariatet til NP også fungerer som sekretariat for utvalget. Det er sekretariatet som skriver utkast til en uttalelse, og vil således representere en kontinuitet og stabilitet til tross for at utvalgets medlemmer skiftes ut.

Denne oppgaven tar for seg alle publiserte uttalelser fra PFU i perioden 1995-2005.

Gjennomgangen tar utgangspunkt i følgende spørsmål;

1. Hvem klager/er berør
2. Hvilke aviser klages inn for PFU
 - a. Type avis
 - b. Geografi
3. Hvilke stoffområder klages det mot?
4. Hvem får medhold av PFU gjennom fellende uttalelse eller kritikk
5. Kan man si noe om når utvalget konkluderer med brudd på god presseskikk
 - a. I forhold til berørt part
 - b. I forhold til stoffområde

Det gjøres inngående rede for valg og bruk av metode i oppgavens fjerde del.

1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING

Oppgavens første del har en detaljert gjennomgang av historien til Norsk Presseforbund, opprettelsen av PFU og Vær Varsom-plakaten. Dette fordi en gjennomgang av historikken vil gi et godt bilde av ulike presseetiske spørsmål som har blitt drøftet av aktørene underveis i prosessen. Oppgaven presenterer kort ordningen for vurdering av presseetikk i Sverige og Danmark da dette er to land det er naturlig for Norge å sammenligne seg med, og fordi den svenske modellen var med på å presse frem den norske Vær Varsom-plakaten (Fremo 1994:15). Oppgavens neste del beskriver dagens bilde med hensyn til NP og PFU. Fjerde del av oppgaven går nærmere inn på metodebruken. Oppgavens femte del presenterer de ulike resultatene fra datamaterialet. En sjette og siste del oppsummerer og konkluderer.

2. HISTORIKK

2.1 NORSK PRESSEFORBUND BLIR TIL

Norsk presseforbund (NP) ble stiftet i 1910. Bakgrunnen var en konflikt i Verdens Gangs (VG) om hvem som hadde den avgjørende ledelsen; redaktøren eller eier. Den tilspissede konflikten førte til at redaktør Ola Thommesen valgte å si opp sin stilling i avisen. En annen konsekvens av konflikten var at den virket stekt samlende og skape grunnlaget for organisering i ett forbund, skriver Olaf Solumsmoen i sin bok "Vær varsom redaktør". Solumsmoen påpeker at etableringen av både NP og Norsk Bladeierforening i 1910 også hadde dypere årsaker enn nevnte konflikt. Det var den anstrengte økonomiske situasjonen for praktisk talt alle landets aviser som tvang frem behovet for en organisasjon og samarbeid både mellom avisene og mellom pressefolk. På det konstituerende møtet i NP i 1910 ble det også opprettet en voldgiftsinstitusjon som skulle løse innbyrdes tvister mellom pressefolk og aviser. Solumsmoen skriver at "det tyder på at det må ha vært behov for en slik domsmyndighet, for ellers skulle man jo tro at det nye forbundet måtte ha nok å gjøre med organisasjonssaker i den første tiden" (Solumsmoen 1966:10). Et utvalgt ble nedsatt for å forberede voldgiftsinstitusjonsspørsmålet for styret i NP, og det ble utarbeidet et fullstendig utkast til regler for "Den norske presses voldgiftsutvalg". Reglene ble fremlagt for årsmøtet i NP i 1912, og etter lengre tids debatt ble det besluttet å sende regelutkastet til lokale foreninger som var under opprettelse samt til medlemmende i ulike distrikter for uttalelse. Endelig forslag ble fremmet for årsmøtet til NP i 1913, og ble enstemmig vedtatt.

2.2 OPPRETTELSEN AV DET FAGLIGE UTVALG

Under feiringen av NP sitt 15-års jubileum uttalte formannen at selv om æresretten, som voldgiftsutvalget da het, ikke hadde fungert, så hadde den dog virket som en sikkerhetsventil (Solumsmoen 1966). I praksis hadde hovedstyret i NP tatt seg av en rekke tvister og klager som egentlig hørte inn under voldgiftsutvalget. I følge Solumsmoen finnes det ikke informasjon i arkivene om hvorfor ikke voldgiftsutvalget ble brukt, men i dagbladet Journalisten gis det uttrykk for at hovedstyret i NP ikke kunne fortsette som voldgiftsutvalg. Redaktør Olav Eide i Østlendingen la i 1927 frem

et forslag om å opprette et faglig-økonomisk utvalg. I Presseforbundets hovedstyre vakte forslaget ingen stor begeistring, men ble sendt til lovkomiteen som ble opprettet samme år som forslaget fra redaktør Eide kom. Noe mer kom ikke ut av saken. Året etter, 22. september 1928, fremmet formannen i et hovedstyremøte at det skulle nedsettes en konsultivt utvalg for å gi uttalelser i kutymespørsmål. Formannen hevdet at et slikt utvalg burde bestå av tre medlemmer, f. eks. en eldre redaktør, en eldre redaksjonssekretær og et medlem til. Forslaget ble vedtatt, og utvalget ble etter hvert hetende "Det faglige utvalg" (Solumsmoen 1966). I 1929 fremmet redaktør Eide forslag om å opprette en permanent voldgiftsrett innen Presseforbundet. En slik rett burde etter Eide sitt syn ikke bare behandle tvister blant medlemmene, men basere seg på en bredere plattform. Dette forslaget fra Eide var på lik linje med forslaget om å opprette et faglig-økonomisk utvalgt som Eide la frem i 1927. Hovedstyret besluttet å nedsette et utvalg bestående av Eide selv og Hans P. Lødrup til å utrede forslaget. De to herrene konkluderte med å foreslå to ulike utvalg; Det faglige utvalg og et voldgiftsutvalg. Det første skulle gi "erklæringer i alle tilfeller hvor Presseforbundet blir anmodet om å gi uttalelser om spørsmål vedrørende aviser og avisforhold" (sitert i Solumsmoen 1966:15). Det andre utvalget – voldgiftsutvalget – skulle behandle "enhver tvist som reiser seg av forhold vedrørende journalisters arbeide mellom pressemenn innbyrdes eller mellom pressemenn og ikke-pressemenn" (ibid). Arkivene sier ikke noe om forslagets skjebne, og i følge Solumsmoen kan det bare påvises at forslaget ble sendt til avdelingene for uttalelse. Disse var stort sett positive til forlaget, men hovedstyret har ikke gjort noe videre med saken. Solumsmoen hevder i sin bok at dette sannsynligvis skyldes at "Det faglige utvalg" hadde kommet så godt i gang med sitt arbeid at utvalget etter hvert fikk en god posisjon både innad og utad. Det faglige utvalget bestod av tre medlemmer, men ingen representanter fra Arbeiderpressen. Da redaktør Olav Larsen, Arbeidebladet, ble inkludert ble utvalget utvidet til å bestå av fire faste medlemmer. Lars Arve Røssland skriver i "Brød, Sirkus og Presseetikk" at denne ordningen bestod, men de fleste saksbehandlingskildene viser tre faste medlemmer frem til reformen i 1971. Dette innebærer at ordningen med et fjerde medlem må ha blitt revidert på et senere tidspunkt.

2.3 VÆR VARSOM

I 1936 vedtok Norsk presseforbund den første "Vær Varsom Plakaten" på sitt møte i rådhuset i Tvedestrand. Etter forslag fra det faglige utvalg og hovedstyret ble det vedtatt etiske regler for god presseskikk og pressens aktsomhetsplikt. Disse reglene ble trykket opp og distribuert til alle landets redaksjoner, og plakaten hadde tittelen "Vær varsom". Hensikten var å gi norsk presse et felles etisk regelverk på et vanskelig og omstridt felt innen journalistikken. Plakaten var blant annet er forsøkt på å finne balansepunktet mellom informasjonsansvar og personvern (Fremo 1994:11). De første ordene i Vær Varsom-plakaten lød slik:

"La det ikke kunne sies med sandhet at pressen setter folk unødig i gapestokken" (sitert i NOU 1996:14).

Skjalg Fremo kommenterer dette på følgende måte i sin bok Presseskikk (1994):

"Pressemennene som utformet og vedtok "Vær Varsom-plakaten", erkjente tydeligvis at pressen kunne fungere som en gapestokk. Og de innrømmet det. Men pressens fremste tillitsmenn i 1936 – de var alle menn – vedtok ikke noe kategorisk forbud mot å sette folk i gapestokken. Det skulle ikke bare skje unødig. Ved å bruke dette ordet i denne sammenhengen ga de samtidig klar beskjed om at det noen ganger er nødvendig for pressen å sette folk i gapestokken. Dermed formulerte de også pressens dilemma: Hvordan skal redaktører og journalister betjene dette redskapet på en human og rettferdig måte? Hvis det da finnes noen human og rettferdig måte?"

Det nye med Vær Varsom-plakaten var at yrkesetikken journalistene hadde forholdt seg til også før 1936 nå ble formulert skriftlig. Fremo påpeker at da den første Vær Varsom-plakaten ble vedtatt i 1936 skjedde det etter påvirkning fra svensk pressefolk, etter påtrykk fra prester samt andre maktgrupper i norsk opinion. I et brev fra Trondheim og omegns prestelag til Norsk Presseforbund fra 1936 ble det uttrykt ønske om en slutt på "dagspressens sensasjonsstoff fra forbryter- og kriminalverdenen" (Fremo 1994:16). Styreprotokollen fra Norsk Presseforbund viser også at selvkritikk ble uttrykt blant pressefolk selv (ibid).

2.4 KONKURRANSEFORHOLD PÅ DAGSORDEN

Redaktør Olav Røgeberg, medlem av Det faglige uvalg, tok i 1937 opp spørsmål om arbeidets organisering. Frem til da hadde sakene sirkulert mellom medlemmene, og en slik saksbehandling var Røgeberg kritisk til; *”Men denne form fører til at uttalelsen lett kan komme til å mangle den enhet som er ønskelig i utforming av de uttalelser som skal avgis. Det vil unektelig gi uttalelsen større vekt om det i stedet for fire (tre) forskjellige vota var ett som alle medlemmene sto bak, både hva premisser og konklusjon angikk, noe som alene ville kunne nåes gjennom muntlige behandling av saken”* (sitert i Solumsmoen 1966:16). Røgeberg foreslo at det faglige utvalg skulle komme sammen til møte når uttalelse skulle avgis. I tillegg foreslo han at utvalgets avgjørelse skulle være endelig. Hovedstyret i Norsk Presseforbind skulle ikke ha mulighet til å endre eller forkaste uttalelser, men bare få dem forelagt som referat. Røgeberg henviser også til en artikkel i Dagspressen hvor Bladeierforeningens generalsekretær, Grini, tar til orde for pressens æresrett. Dette skulle være en institusjon med oppgaver også utad. Grini foreslo at en slik rett kunne bestå av en representant for bladeierorganisasjonene og en formann utenfor pressen, og da helst en ansett dommer. Når det dreide seg om saker av intern faglig journalistisk art, mente Grini at disse, som tidligere, skulle behandles av Det faglige utvalg. Røgeberg og utvalgets andre to medlemmer, Th. Thallander og Olav Larsen, sluttet seg i 1937 til Røgebergs forslag. Hovedstyret besluttet å be det faglige utvalg om å utrede saken nærmere (Solumsmoen 1966). Nå hadde imidlertid spørsmålet om konkurranseforhold mellom aviser blitt satt på dagsordenen av bladeierorganisasjonene, og etter avtale med NP ble det nedsatt en felleskomité for å utrede saken. Komiteen bestod av representanter for Bladeierforeningen, Oslo redaktørforening, den utenbys redaktørforeningen, Osloavisenes forening og Norsk Presseforbund, og hadde sitt første møte 10. januar 1938. På dette møtet la representanter fra Bladeierforeningen frem ett sett retningslinjer for konkurranseforhold mellom avisene som Bladeierforeningen hadde vedtatt:

”Intet medlem må i akkvisisjonsøyemed eller i sine forretningsmessige disposisjoner før øvrig

1. *foreta noe som er egnet til å skade pressens frihet og uavhengighet*

2. *benytte konkurransemetoder som strider mot god forretningsskikk. Særlig fremheves her:*
 - a. *I egenreklame må konkurrentens navn ikke nevnes. Heller ikke må konkurrenters forhold omtales på nedsettende måte.*
 - b. *Der må ikke oppfordres til eller iverksettes boikotthandlinger like overfor kolleger på grunn av meninger deres avis hevder.*
 - c. *I det forretningsmessige arbeid må en avis eller gruppe aviser ikke betegne eller behandle sine konkurrenter eller politiske skillelinjer. Herunder inngår fellesbetegnelse som f. eks. "borgerpressen" eller lignende.*
 - d. *I arbeidet for å erverve annonser eller abonnenter må ikke boikott og heller ikke annen tvang eller utilbørlig press anvendes eller støttes."*

(Sitert i Solumsmoen 1966:17)

I forhold til behandlingen av felles problemer for den redaksjonelle og forretningsmessige ledelsen av aviser, gikk komiteen inn for å opprette et fellesutvalg med en høyesterettsdommer som formann. Når utvalget behandlet redaksjonelle spørsmål skulle utvalget bestå av formannen samt to medlemmer oppnevnt av NP, og ved behandlingen av rent forretningsmessige spørsmål skulle de to medlemmene komme fra aviseiernes organisasjoner. Skulle utvalget behandle spørsmål av både redaksjonell og forretningsmessig karakter, skulle utvalget bestå av formannen, en representant fra NP og en representant fra aviseiernes organisasjoner. Da hovedstyret i NP behandlet saken var det delte meninger som gjorde seg gjeldende. Flertallet ville beholde Det faglige utvalg men var innstilt på å godta et utvalg som foreslått, og at dette skulle håndtere forhold som dreide seg om avisene konkurranseforhold. Hovedstyret sendte saken til Det faglige utvalg som allerede hadde behandlet reformplanen til Røgeberg. I juni 1938 var utvalgets innstilling klar:

1. *N.P. Bibeholder et faglig utvalg på 3 medlemmer med samme oppgave som hittil. Medlemmene velges av hovedstyret, som også for hvert år utpeker formannen blant de tre.*

2. *N.P. Erklærer seg overfor aviseiernes organisasjoner villig til å delta i dannelsen av et fellesutvalg til behandling av saker av faglig art som angår både redaksjonelle og forretningsmessige forhold.”*

(Sitert i Solumsmoen 1966-19)

Forslaget er undertegnet av Th. Tellander, Olav Røgeberg og Olav Larsen (ibid). Forslaget ble behandlet og vedtatt av hovedstyret i Norsk Presseforbund 18. juni 1938. Etter dette standpunktet fra NP fant aviseierne ingen grunn til å fortsette debatten om et eget fellesutvalg til å behandle redaksjonelle problemer. Det faglige utvalg forble uforandret og aviseierne opprettet en tvistenemnd til å behandle konkurranseregulerende forhold.

2.5 OFFENTLIGGJØRING AV UTVALGETS UTTALELSER

I 1946 ble det igjen nedsatt en komité for å se på om det var behov for nye regler for utvalget. I innstillingen pekte utvalget på at personer utenfor pressen hadde fått adgang til å bringe klagemål inn for Det faglige utvalg, og at muligheten hadde blitt benyttet flere ganger. Komiteen gikk inn for at de interesserte parter skulle få anledning til å presentere sitt syn før komiteen kom med sin innstilling. Dette var kun nødvendig når det dreide seg om en tvist, men var unødvendig når utvalget skulle gi en prinsipiell uttalelse om hva som er gjengs god presseskikk. Komiteen gikk også inn for at utvalget på eget initiativ kunne ta opp saker med den begrunnelse at dette ville skjerpe ansvarsfølelsen hos pressefolk og samtidig bidra til den selvjustis innenfor pressen flere hadde uttrykt ønske om. I innstillingen foreslo komiteen at det faglige utvalgets uttalelser skulle offentliggjøres i Journalisten – og i pressen ellers – dersom ikke hovedstyret eller arbeidsutvalget finner særlige grunner som taler mot offentliggjøring. Disse forslagene ble vedtatt av hovedstyret 4. desember 1948 (Solumsmoen 1966).

Lars Arve Røssland skriver i sin rapport om pressens faglige utvalg og allmennheten at saken frem til etter første verdenskrig stort sett omhandlet interne pressetvistemål. Etter hvert ble det mer vanlig at sakene gjaldt klager på pressefolk og avisers handlemåte i forhold til avisens objekt. Saksmengden økte, og med den nye retningen i klagesakene ble spørsmålet om representasjon fra allmennheten igjen aktuell på 1960-

tallet. Kildemateriell gir få svar på hva som var drivkreftene bak endringene i det presse-etiske apparatet i den tidlige fasen, men i uttalelsene fra 1946-komiteen påpekes det at det har vært uttrykt ønske om selvjustis innen pressen fra flere kanter. Røssland hevder videre at kildene for endringer i nyere tid er langt mer tydelige, og at de forteller i stor grad om vekselspill mellom påtrykk utenfra og stadige refleksjoner internt i pressen omkring eget etikk-apparat (Røssland 1995:10).

2.6 MONSEN-UTVALGET

I 1969 ble Monsen-utvalget nedsatt for å utrede en revisjon av vedtektene for Det faglige utvalg. Utvalget ble oppkalt etter sin leder Per Monsen fra Norsk Telegrambyrå (NTB). I følge Odd Raaum (1993) var det tre momenter som lå til grunn for en utredning av vedtektene. For det første var det den klassiske, taktiske begrunnelsen for å opprettholde presseetiske apparater; Pressen må holde orden i sitt eget hus, elles kommer staten og gjør det. Det andre momentet utvalget påberoper seg som bakgrunn for utredningen var at det hadde vært en del misnøye med Det faglige utvalg både i og utenfor pressen. Kritikken gikk blant annet på lang saksbehandlingstid samt dårlig definering av partenes rettigheter og utvalgets kompetanseområde. Det tredje momentet var at både Finland og Sverige akkurat hadde opprettet nye selvdømmeapparater. Monsen-utvalget ble inspirert av den svenske varianten, og foreslo blant annet å ta med to representanter for allmennheten i tillegg til fem pressefolk i det nye Pressens faglige utvalgt (Raaum 1993:92-93).

Komiteen foreslår videre at utvalget sammensettes av pressefolk og representanter for allmennheten med 5 fra pressen og 2 fra allmennheten. Komiteen regner med at en slik sammensetning vil bidra til å skape større tillit hos allmennheten til utvalgets arbeid og gi større autoritet til dets kjennelser, ikke minst når det gjelder klagere utenfor pressen [...] Allmennheten bør være representert av anerkjente personer som kan tilføre utvalget innsikt og erfaringer fra forskjellige side av samfunnslivet. De må også ha forståelse for pressens viktige funksjon i samfunnet, slik at de kan delta i utvalgets arbeid på lik linje med pressens representanter (Norsk Presseforbunds Innstilling om det faglige utvalg 1970:17-18 sitert i Røssland 1995:11).

Av pressens fem representanter var det tre journalister og to redaktører. Et annet nytt moment i utvalgets innstilling var at uttalelsene nå skulle offentliggjøres i det organet som hadde blitt dømt i utvalget. De nye vedtektene for det som nå ble hetende Pressens faglige utvalg (PFU) trådte i kraft i mars 1972. Raaum skriver at *”Monsen-utvalgets analyse var med andre ord både taktisk og yrkesetisk. Utvalget vurderte både hva som ville ta seg bra ut og hva som var presseetisk ønskelig”* (Raaum 1993:95)

2.7 HAGEN-UTVALGET

På begynnelsen av 1980-tallet ble det på nytt ansett som ønskelig fra Norsk Presseforbund sin side å vurdere PFUs sammensetning og saksbehandling. Dette må tas som tegn på at selvsaneringssystemet i pressen tillegges stor betydning, også utenfor pressens egne rekker, skriver komiteen, som i 1981 ble nedsatt av NP under ledelse av redaktør Andreas Hagen (heretter Hagen-utvalget). Videre hevdes det at *”Utvalgets virksomhet kan ikke være upåvirket av endringene i samfunnet og pressen selv. De normer for god presseskikk som det er Utvalgets oppgave å håndheve er ikke statiske, og ajourføringen av disse normene skjer ofte raskere enn lovgivning og rettslige normer ajourføres til endrede samfunnsforhold”* (Pressens selvjustis 1982:5). Bakgrunnen for opprettelsen av Hagen-utvalget var kritikken mot den form for selvdømme som presseorganisasjonene hadde etablert. Kritiske røster hevdet at PFUs virksomhet var et eksempel på *”bukken som er satt til å passe havresekken”* ved at pressen hadde flertall i utvalget, og det var NP som utnevnte alle medlemmene. PFU ble også kritisert for å være for passive, og det ble understreket at utvalget ikke kunne idømme sakskjoner, og var av den grunn lite effektiv. Raaum (1993) skriver at PFU aldri hadde følt seg særlig hemmet av mangel på initiativrett. Formelt hadde utvalget rett til å ta opp saker selv, men medlemmene hadde motforestillinger av prinsipiell karakter mot å bruke denne retten. Man var bekymret for å bli oppfattet som aktor og dommer i samme sak, og man fryktet dessuten at PFU skulle bli beskyldt for å være et organ for etterhåndssensur av pressen. Hagen-utvalget foreslo følgende løsning i forhold til initiativretten;

”For å sette PFU bedre i stand til å håndheve pressens egne etiske normer, foreslår komiteen at generalsekretæren i Norsk Presseforbund, i praksis NP-sekretariatet, gis en begrenset adgang til å ta opp og fremme saker for Utvalget. Ved å betrakte generalsekretæren som en frittstående institusjon i forhold til Utvalget unngår man problemet med at Utvalget ved selv å ta initiativ opptrer som ”aktor” og ”dommer” i samme sak” (Pressens selvjustis 1982:24).

Forslaget vant imidlertid ikke frem i presseorganisasjonenes behandling av reformforslaget. Det ble blant annet hevdet at generalsekretæren, som en av pressens fremste talsmenn, ikke hadde en tilstrekkelig uavhengig stilling. Misnøyen med den gamle, teoretiske initiativretten var imidlertid såpass utbredt at man valgte en løsning hvor hvert medlem av PFU har rett til å ta opp saker på eget initiativ (Raaum 1993).

Tanken om at PFU skulle ha mulighet til å idømme sanksjoner ble avvist av Hagen-utvalget. Utvalget mente at slike reaksjoner ville kreve en mer omhyggelig saksbehandling enn det PFU hadde ressurser til, og at det ville gi utvalget mer karakter av kvasidomstol enn det var ment å ha (ibid). Når det gjaldt kritikken om for stor pressedominans i PFU så ikke Hagen-utvalget det som noe problem. De viste til at de lege medlemmene av PFU aldri hadde blitt stående mot presserepresentantene. Allikevel gikk komiteen inn for å styrke det lege innslaget med ett medlem, og ga følgende begrunnelse;

”Etter en total vurdering er komiteen likevel kommet til at det vil styrke Utvalgets anseelse dersom allmennheten gis en sterkere representasjon enn nå ” (Pressens selvjustis 1982:27).

Innstillingen fra Hagen-utvalget kom i 1982, men til tross for flere større endringsforslag, første prosessen kun til mindre endringer ved den endelige revideringen i 1984, blant annet initiativretten til utvalgets medlemmer.

2.8 REFORM 1992

I 1992 ble Norsk Presseforbund utvidet, og redefinerte sine hovedoppgaver. Det ble slått fast at

”Norsk Presseforbund er et fellesorgan for norske massemedier i etiske og redaksjonelt faglige spørsmål. Norsk Presseforbund skal fremme den etiske standard, yrkesetikken og integriteten i norske massemedier, og styrke og verne ytringsfriheten, pressefriheten og informasjonsfriheten” (Norsk Presseforbund: Presse-etikk med Vær Varsom-plakaten, 1992 sitert i Røsland 1995:7).

Med reformen ble sammensetningen til PFU endret. Allmennheten fikk utvidet sin representasjon fra to til tre medlemmer ved at journalistene ”ga fra seg” en representant (Røsland 1995). Komiteen sin innstilling har følgende begrunnelse for behov for 1992-reformen;

”Det er viktig for massemediene å gjøre det klart for publikum at pressen tar etikken alvorlig. Det vil bidra til å skape tillit og til å trygge massemedienes troverdighet. Men pressen utsettes samtidig for kritikk for brudd på god presseskikk, og det har vært reist krav i samfunnsdebatten om tiltak for å skjerpe tilsynet med presse-etikken. Massemediene selv tar kritikken alvorlig [...] Komiteen mener at dersom allmennheten får et klarere inntrykk av at pressen evner å holde orden i sitt eget hus, vil det være et helt vesentlig bidrag til å styrke tilliten. Hvis publikum ser at pressen selv på en helt tydelig måte publiserer kjennelsene fra Pressens Faglige Utvalg, og dermed markerer at dette av pressen selv oppfattes som viktige signaler til større varsomhet og årvåkenhet, kan man kanskje unngå mye av kritikken (Norsk Presseforbund: Presse-etikk med Vær Varsom-plakaten, 1992 sitert i Røsland 1995:11-12).

2.9 REVIDERING AV VÆR VARSOM-PLAKATEN 1994

I 1994 nedsatte styret i Norsk Presseforbund en komité som fikk i oppgave å revidere Vær Varsom-plakaten. Komiteen gikk igjennom Vær Varsom-plakaten på bakgrunn av to hovedforutsetninger;

1. Å foreta en generell revisjon i tak med utviklingen av presseetikken, og
2. Å foreta endringer som bedre ivaretar plakatens funksjon som rettesnor for både trykt presse og kringkasting (Forarbeid til revisjon av Vær Varsom-plakaten 1995:7).

Komiteen valgte å løfte siste punkt i den gamle plakaten opp til en innledning til den nye versjonen. På denne måten ønsket man å minne alle medlemmer av NPs

grunnorganisasjoner på at de er forpliktet til å legge pressens etiske normer til grunn for sitt arbeid. Derfor står det rett under overskriften at:

”Den enkelte redaktør og medarbeider har ansvar for å kjenne pressens etiske normer, og plikter å legge disse til grunn for sin virksomhet” (ibid).

Komiteen slo også fast at *”**presse** nå blir oppfattet som et fellesord for alle medier [...] I dette ligger også den overbevisning at selv om mangt kan skille mediene, har man en felles grunnleggende oppfatning av de etiske normene”* (ibid, egen utheving). For å fjerne enhver tvil om hva Vær Varsom-plakaten tar sikte på, ble undertittelen ”etiske normer for pressen (trykt presse, radio og fjernsyn)” brukt på plakaten. Det ble satt som forutsetning at de som arbeider med formidling av formidlingsformene databaser og elektronisk nyhets- og informasjonsformidling har samme grunnsyn som dine kolleger i trykt presse, radio og fjernsyn.

Med revisjonen av Vær Varsomplakaten i 1994 gikk Tekstreklameutvalget inn i PFU. Bakgrunnen var at man ikke kunne ha et annet utvalg som gav tolkninger av Vær Varsom-plakaten i konkurranse med PFU. Forarbeider til 1994-revisjonen slår fast at brudd på god presseskikk bare skal kunne konstateres av PFU.

Røssland (1995) poengter at med dette ble PFU sin rolle utvidet fra å være et organ som behandler klager på pressens behandling av ”presseobjektet” til å også gjelde pressen sin ”integritet”, dvs spørsmål knyttet til pressens uavhengighet i vid betydning.

Fremo sier i sin bok Presseskikk at reglene som ble vedtatt i 1936 gjaldt uendret i 20 år. I 1956 vedtok Norsk Presseforbund en ny og betydelig utvidet Vær Varsom-plakat, og senere er ordlyden blitt endret flere ganger. Men plakaten som pressefolk har i dag er på mange måter preget av den samme grunnholdningen som den første plakaten fra 1936. Flere av reglene har overlevd alle revisjoner (Fremo 1994:11).

2.10 KORT OM ORDNINGENE I SVERIGE OG DANMARK

Journalistikken i de nordiske land baserer seg på en temmelig lik tradisjon, og presseetikken er basert på et likt normsystem (NOU 1996). Meningsinnholdet for de presseetiske reglene i Sverige og Danmark tilsvarer Norges Vær Varsom-plakat. Felles for de tre landene er at de har et utvalg som vurderer om en aktør har brutt god

presseskikk eller ikke. Det er mediene selv som har utviklet de presseetiske reglene, og hva som er god pressesikk vil være under kontinuerlig utvikling i alle tre land basert på de ulike uttalelsene fra utvalgene. Et fellestrekk for alle landene er at det mediet som får en fellende uttalelse må publisere kjennelsen i eget medium.

2.10.1 SVERIGE – TRYKTE MEDIER

Sverige opprettet Pressens Opinionsnämnd allerede i 1916, har dermed verdens eldste selvdømmeorgan (PO-PON offisielle hjemmeside). I 1969 ble ordningen ”Allmänhetens Presseombudsman” innført etter forslag fra et presseoppnevnt utvalg. Bakgrunnen den gang var stor oppmerksomhet omkring presseetikk, og avisen Expressen førte an i en aggressiv personrettet journalistikk (NOU 1996:19). Deler av det politiske miljøet ønsket et statlig oppnevnt medieombud, og pressens svar på denne trusselen konkluderte med at ombudet skulle utnevnes av pressen selv, og skulle ha en avgrenset initiativrett. Forslaget møtte kritikk bl. a. fordi mange opplevde at selvdømmeordningen fungerte dårlig overfor det store publikum (NOU 1996:20). I Sverige endte man med en løsning som innebar at Pressens Opinionsnämnd (PON) skulle få representanter fra allmennheten. Disse skulle utpekes av Justisombudsmannen og lederen i Advokatforeningen. Presseombudsmannen (PO) fikk initiativrett og ble gitt en meglersrolle mellom publikum og pressen. PO er også tillagt et opplysnings- og veiledningsansvar i forhold til publikum. Presseombudsmannen utnevnes av en gruppe bestående av Justitieombudsmannen, lederen i Advokatforeningen, leder av Pressens Samarbetsnämnd og leder for Publicistklubben. PO/PON behandler kun klager mot trykte medier. En revisjon i 1992 innebar at PO ble gitt mandat til å praktisere ”presseetikk på direkten”. Hensikten med ordningen er at partene på et tidlig tidspunkt skal løse konflikter i relasjonen mellom medium og publikum. Presseombudsmannen har fullmakt til å forsøke å få til en løsning uten behandling i Pressens Opinionsnämnd bl.a. gjennom å henvende seg direkte til avisen med oppfordring om at de må bidra til å løse en konflikt (NOU 1996:20). I Sverige opererer man med ekspedisjonsgebyr som delefinansierer PON. De øvrige utgiftene ved PON dekkes av grunnorganisasjonene som står bak virksomheten (Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet, Svenska Tidningsutgivareföreningen og Sveriges Tidsskrifter). En avis med opplag inntil

10 000 må betale SEK 10 000, og aviser med større opplag betaler SEK 25 000,- dersom man får en fellende avgjørelse i mot seg (PO-PON sin offisielle hjemmeside). Tilsvarende gebyrordning finnes for øvrig verken i Danmark eller i Norge.

2.10.2 SVERIGE – RADIO OG FJERNSYN

Granskningsnämnden (GN) er hjemlet i den svenske radioloven, og har som mandat å granske programvirksomheten til kringkastingsselskap som er underlagt konsesjon.

Den svenske stat har utformet individuelle avtaler med hvert enkelt kringkastingsselskap hvor det bl.a. er nedfelt at selskapene skal ta hensyn til mediens særlige gjennomslagskraft med hensyn til programmenes emner, utforming og sendetidspunkt (NOU 1996:21). GN påser at de ulike aktørene opptrer i tråd med avtalen og har i tillegg tilsyn med regler som omhandler sponing og reklame.

GN har 12 ansatte og ledes administrativt av en direktør som må ha dommererfaring. Direktøren har fullmakt til å fatte vedtak på vegne av nemnda når det ikke er tvil om at det ikke foreligger regelbrudd og ingen prinsipielle spørsmål skal bedømmes, dvs kun ”friande beslut”. Nemnden består av syv ordinære medlemmer samt fire varamedlemmer som alle er utnevnt av regjeringen for en periode på tre år. Ordfører og viseordfører er jurister i høye dommerembeter. De øvrige medlemmene representerer ulike områder og har stor erfaring med spørsmål relatert til samfunn, kultur og massemedier.

GN kan fatte tre vedtak; friande beslut, kritiserande beslut og fällande beslut. En fellende beslutning innebærer at det felte mediet må kringkaste beslutningen. Ved gjentatt regelbrudd informeres regjeringen, som igjen kan vedta å trekke tilbake selskapets sendingstillatelse. Ved gjentatte brudd på regler om reklame og sponing kan det fattes ”beslut om vitesföreliggande”. ”Vite” er et betinget gebyr som får virkning om det vedtak vitet er knyttet til blir overtrådt (ibid).

2.10.3 DANMARK

Danmark har, som eneste nordiske land, lovfestet medieetikken. Medieansvarsloven trådte i kraft 1. januar 1992 og omfatter alle medievirksomheter. Loven slår fast at massemediens innhold og handlemåte skal være i overensstemmelse med god presseskikk. De viktigste normene er definert i ”vejledende regler for god

presseskikk”, et sett med regler opprinnelig utarbeidet for trykt presse. Det er mediene selv som har definert hva som er god presseskikk (NOU 1996:22)

Danmark har utnevnt et ”Pressenævn” bestående av åtte personer for å avgjøre om et medium har opptrådt i strid med god presseskikk. Utvalgets formann og nestformann skal være jurister, i likhet med i svenske PON, og Høyesterett skal uttale seg før justisministeren utnevner dem. I tillegg foreslår det danske journalistforbundet to medlemmer, to medlemmer utnevnes av redaktørens og eierens rekke, og ytterligere to medlemmer representerer allmennheten. Representantene for allmennheten utnevnes etter forslag fra Dansk Folkeopplysningens Samråd. Det utnevnes også varamedlemmer. Pressenævnet har faste møter hver tredje uke (ibid)

Medieansvarsloven slår fast redaktøransvaret og regulerer hvem som har straffeansvar og erstatningsansvar for mediens innhold. I likhet med den svenske og norske modellen skal Pressenævnets vedtak publiseres i det medium vedtaket omhandler. Dersom en aktør nekter å offentliggjøre avgjørelsen, kan saken bringes inn for de ordinære domstolene. Unnløstelse kan straffes med bøter eller fengsel. I følge NOU 1996 nr 12 vil de danske domstolene være tilbakeholdende med å overprøve Pressenævnets vurdering av normen ”god presseskikk”, men mer begrense seg til å overprøve saksbehandlingen. I Danmark pålegges ikke et medium som har fått en avgjørelse i mot seg å betale noe gebyr. Pressenævnet finansieres av danske medier etter en bestemt fordelingsnøkkel. Før medieansvarsloven ble vedtatt kom medieansvarsutvalget med en negativ tilbakemelding i forhold til oppnevningen av et medieombud. Utvalgets hovedbegrunnelse var at et medieombud ikke ville oppnå den nødvendige autoriteten i mediene. Dette synspunktet fikk gjennomslag da loven ble utformet. Det danske medieansvarsutvalget var kritisk til at Pressenævnet skulle gis en domstollignende avgjørelsesmyndighet med tanke på sanksjonsmulighet. I tillegg ble det poengtert av Pressenævnet måtte være et uavhengig organ. Den danske lovgivningen har ivaretatt dette. Pressenævnets avgjørelser kan ikke klages videre til et administrativt høyere organ.

3. DAGENS SITUASJON I NORGE

Det samlede norske avisopplaget var i 2006 2.7 millioner eksemplarer i henhold til Mediebedriftenes landsforening (MBL) sin hjemmeside på internett. MBL opplyser at 83 % av befolkningen over 12 år leser minst en avis en gjennomsnitts dag og i snitt leser vi to aviser daglig. Dette gjør at Norge ligger på verdenstoppen i avislesing (ibid).

3.1 NORSK PRESSEFORBUND I DAG

Som tidligere nevnt er NP et fellesorgan for norske massemedier i etiske og redaksjonelt faglige spørsmål. NP skal ifølge egne vedtekter fremme den etiske standard, yrkesetikken og integriteten i norske massemedier, og styrke og verne ytringsfriheten, pressefriheten og informasjonsfriheten.

NP kan også behandle og avgi uttaleser om prinsipielle spørsmål når medlemsorganisasjonene finner det naturlig å opptre samlet (vedtekter gjengitt på www.presse.no).

Norsk Presseforbund ledes i dag av et styre med 11 medlemmer hvorav to representanter velges av Norsk Journalistlag, to av Norsk Redaktørforening, to av Norske Avisers Landsforening (heter i dag Mediebedriftenes Landsforening) og to av riksdekkende TV. Øvrig kringkasting, ukepresse og øvrig presse er representert med ett styremedlem hver. Virksomheten utøves i det daglige av et sekretariat under ledelse av en generalsekretær. NP finansieres ved bidrag fra medlemsorganisasjonene. Forbundet oppnevner spesielle utvalg til å forberede eller behandle saker. De to viktigste utvalgene er PFU og Offentlighetsutvalget.

Sistnevnte er et utvalgt som ble opprettet i 1971 og skal arbeide for videreføring av offentlighetsprinsippet i forvaltning og samfunnslivet ellers, samarbeide med myndigheten for å sikre gjennomføringen av offentlighetsloven samt gi råd og bistand til pressen og pressens organer om praktisering og fortolkning av offentlighetsloven og medvirke til å spre kunnskap om den (ibid).

3.2 PRESSENS FAGLIGE UTVALG OG KLAGEBEHANDLING

Som retningslinje for sitt arbeid legger PFU til grunn Vær Varsom-plakaten, Redaktørplakaten og Tekstreklameplakaten (PFU vedtektene av 28.11.01).

Dagens PFU-vedtekter trådte i kraft 15.03.72, og har senere blitt revidert i 1976, i 1984, i 1987 i 1992, i 1996, i 1998, i 2000 og i 2001. Utvalget får sine utgifter dekket av NP etter særskilt avtale mellom pressens organisasjoner. PFU sine vedtekter slår fast at utvalgets formål er å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse (trykt presse, nettpublikasjoner, radio og fjernsyn). Utvalget har også anledning til å vurdere klager på institusjoners, organisasjoners og personers behandling av presse og pressefolk under deres utøvelse av sin informasjonsoppgave. PFU kan behandle klager mot alle massemedier i Norge.

3.3 SAMMENSETNING OG RETNINGSLINJER

PFU består av 7 medlemmer hvorav tre representerer allmennheten. Alle medlemmene har sin personlige vararepresentant. Både leder og de øvrige medlemmene oppnevnes av Norsk Presseforbunds hovedstyre for to år om gangen. Vedtektene åpner for at det innen utvalget kan opprettes et arbeidsutvalg på tre medlemmer hvorav to må være fra presseorganisasjonene.

Det daglige arbeidet i PFU utføres av sekretariatet til Norsk Presseforbund.

Sekretariatet forbereder alle sakene for utvalget, foretar de nødvendige undersøkelsene og sørger for at fastsatte frister overholdes.

NP har lagt opp til en lav terskel for å bringe en sak inn for PFU, og utvalget kan behandle klager fra enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner og myndigheter. Det er et viktig prinsipp at den berørte part gir sitt samtykke til behandling av saken i de tilfellene klager avviker fra berørt part.

Generalsekretæren i NP har initiativrett. Dette innebærer at han kan be utvalget behandle saker av stor prinsipiell interesse. Initiativretten ble innført i 1992, og kan også brukes i saker hvor det er rimelig å gi dem eller de personer det gjelder, bistand til å fremme saken for PFU.

PFU kan ikke behandle spørsmål som er anmeldt eller brakt inn for domstolene. I slike tilfeller skal klagebehandlingen utsettes inntil rettskraftig avgjørelse foreligger. Dette prinsippet gjelder også i tilfeller hvor en sak åpenbart vil bli brakt inn for domstolene. PFU kan i alle tilfeller ta saken opp til behandling når det innklagede presseorgan samtykker. I tilfeller hvor den fornærmede ikke ønsker at PFU skal behandle saken, blir dette ønsket respektert. For å unngå at viktige, prinsipielle spørsmål på denne måten skal bli stående ubesvart, kan utvalget gi en prinsipputtalelse på et generelt grunnlag (NOU 1996 nr 12:25).

3.4 BEHANDLING AV KLAGEN

I klagen må det redegjøres for hva som oppfattes som et presseetisk overtramp eller feil i en sak. Klager må legge ved den aktuelle artikkelen påført publiseringsdato. For radio- og TV-innslag må klager opplyse sendedato og sendetidspunkt.

Når en klage er journalført vurderes den av sekretariatet. Sistnevnte kan sende klagen direkte til det innklagede mediet og på den måten starte ordinær saksbehandling (se nærmere redegjørelse i eget avsnitt). Sekretariatet kan også innstille på at klagen avgjøres etter forenklet saksbehandling da sekretariatet mener at det ikke foreligger brudd på presseskikk. Sekretariatet kan, dersom formelle vilkår ikke er oppfylt, fremme innstilling om at saken avvises. Sekretariatet kan også oversende en sak dirkete til utvalget slik at utvalget avgjør hva som blir videre saksbehandling (www.presse.no).

To viktige betingelser for å klage til PFU er fristen på tre måneder regnet fra publiserings- eller sendedato samt kravet om at berørt part (den omtalte personen, organisasjonen, etc) gir samtykke til behandling. Begge disse betingelsene kan fravikes når særlige forhold tilsier det. I saker som behandles uten berør part sitt samtykke må utvalget ta stilling til om det skal gjøres et unntak fra regelen om offentliggjøring av uttalelsen.

3.4.1 FORENKELT SAKSBEHANDLING

PFU har gjennom sin praksis nedelt normer for hva som er god og dårlig presseskikk. I de tilfeller sekretariatet mener det er åpenbart at det ikke foreligger brudd på god presseskikk utformer sekretariatet en innstilling om at saken skal avgjøres uten at det

innklagede mediet pålegges å inngi tilsvar. Klageren får lov til å kommentere sekretariatets innstilling før den legges frem for utvalget i møte. Dersom utvalget slutter seg til sekretariatets innstilling avgjøres saken med konklusjon ”Ikke brudd på god presseskikk”. Dersom sekretariatets innstilling ikke tas til følge starter ordinær saksbehandling med innhenting av tilsvar.

3.4.2 INITIATIVRETT

Oppgaven har tidligere gjort rede for at Generalsekretæren har initiativrett. I slike saker utformer Generalsekretæren et brev som formidles til publikasjonen/mediet hvor det gjøres rede for spørsmålet som ønskes drøftet, det vil hvor det gjøres rede for hva generalsekretæren opplever er i strid med god presseskikk. Også i disse sakene skal det, så langt det er praktisk mulig, foreligge samtykke fra berørt part.

3.4.3 ORDINÆR SAKSBEHANDLING

Første skritt når sekretariatet mottar en klage er å legge den frem for den part klagen er rettet mot. Partene gis en mulighet til å løse saken i minnelighet, og må underrette PFU innen en frist på vanligvis to uker på om man har kommet frem til en løsning. Dersom en minnelig løsning ikke kommer i stand har den part det klages mot frist på en uke til å inngi tilsvar til utvalget. Tilsvaret legges frem for klager som gis en uke på ytterligere bemerkninger. Dersom klager fremmer nye opplysninger eller synspunkter inn i saken gis innklaget ytterligere en uke på å inngi et endelig tilsvar. En part kan be om utsatt tilsvarfrist når særlige grunner tilsier det.

Når sakens dokumenter er gjort kjent for både klager og innklaget utarbeider sekretariatet et saksdokument som inneholder et sammendrag av det påklagede forhold samt innkommet tilsvar. Sekretariatet utarbeider også et forslag til uttalelse med en fullstendig saksfremstilling og en så konsis konklusjon som mulig. Saksdokumentene sendes utvalgets medlemmer sammen med innkalling til møte.

Utvalget er i henhold til vedtektene forpliktet til å ta en avgjørelse, enten enstemmig eller ved flertall. Utvalgets saksbehandlingstid varierer noe, men vanlig tid er to måneder fra skriftlig klage er mottatt.

I henhold til god presseskikk skal uttalelser som konkluderer med kritikk eller brudd på god presseskikk gjengis så raskt som mulig hos mediet som har fått en fellende

uttalelse. PFU stiller krav til at uttalelsen skal gjengis i sin helhet og på godt synlig plass eller i relevant sendetid for kringkastingsmedier. I trykt presse og i fjernsyn skal uttalelsen gjengis med fast vignett og PFU sin logo. Det spesifiseres at for elektroniske medier skal fellende eller kritiske uttalelser publiseres slik at sannsynligheten er størst mulig for at de som fikk med seg den innklagede saken også får med seg PFU sin uttalelse. Utvalgets vedtekter påpeker at det er god presseskikk å lagre felte artikler eller innslag på en slik måte at den som henter dem frem fra arkivet også blir gjort oppmerksom på PFU uttalelsen. Utvalget kan også bestemme at en uttalelse ikke skal offentliggjøres, eller at den skal offentliggjøres på en slik måte at klagerens eller andre berørte navn holdes utenfor. Også i de tilfeller utvalget ser at en offentliggjøring vil kunne krenke privatlivets fred kan det bestemmes at uttalelsen ikke skal offentliggjøres, eller at den skal offentliggjøres på en slik måte at den berørte part ikke navngis.

4. METODE

”Med metode forstår vi en planmessig fremgangsmåte for å nå fram til kunnskap”
(Østbye m.fl. 1997:11).

Vilhelm Auber definerer metode slik:

”En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formål, hører med i arsenalet av metoder.” (Sitert i Hellevik 1991:14)

4.1 PROBLEMFORMULERING

Problemformuleringsprosessen er avgjørende for gjennomføringen av en undersøkelse i og med at problemformuleringen angir de spørsmål som undersøkelsen forventes å si noe om (Andersen 1990). Arbeider med å definere en problemstilling har nok vært den vaskeligste delen av oppgaven fordi spørsmål om hvem som fører tilsyn med den fjerde statsmakt åpner for mange spennende tilnærminger. Av hensyn til nødvendigheten av å begrense seg i forhold til oppgavens omfang falt jeg ned på en løsning hvor jeg har definert ett sett med spørsmål som søkes besvart gjennom en

eksplorativ og probleidentifiserende tilnærming. En slik tilnærming, også kalt for sondrende undersøkelse, har som formål å utforske forhold eller fenomener som er mindre kjent eller også helt ukjent (Andersen 1990:117). Hensikten er å frembringe interessante spørsmål til nærmere undersøkelse i fremtiden (ibid). Målet er å bli kjent med undersøkelsesobjektet og problemfeltet (Østbye m. fl. 1997:261). I oppgavens første del gjorde jeg rede for hvilke spørsmål som ønskes besvart;

1. Hvem klager/er berørt
2. Hvilke aviser klages inn for PFU
 - a. Type avis
 - b. Geografi
3. Hvilke stoffområder klages det mot?
4. Hvem får medhold av PFU gjennom fellende uttalelse eller kritikk
5. Kan man si noe om når utvalget konkluderer med brudd på god presseskikk
 - a. I forhold til berørt part
 - b. I forhold til stoffområde

Svarene forsøker jeg å finne ved en gjennomgang av uttalelsene til pressens selvjustisorgan, nemlig Pressens Faglige Utvalg.

4.2 INNHOLDSANALYSE

“Content analysis is a research method that uses a set of procedures to make valid inferences from text” (Weber 1990:9). Innholdsanalysen kan deles inn i en kvalitativ innholdsanalyse og i en kvantitativ innholdsanalyse. Skillet kjennetegnes ved at man teller opp antall nevnelser i kvantitativ innholdsanalyse, mens man i kvalitativ innholdsanalyse søker å finne den underliggende meningen i teksten. I følge Østbye (1997) har begge tilnærmingene fordeler og ulemper. Ved en kvantitativ tilnærming kan man gi en oversikt over et stort materiale, mens en kvalitativ analyse normalt gjør det mulig å trenge inn i et avgrenset materiale. Kritikken mot den kvalitative tilnærmingen er at den sier mye om lite, og kan vanskelig generaliseres. I mange

tilfeller kommer man lengst med en kombinasjon av de to metodene, og det vil være min tilnærming til innholdsanalysen.

Østbye (1997) skriver at med kvantitativ innholdsanalyse menes dataregistrering og analyseteknikk som søker mot en systematisk, objektiv og kvantitativ beskrivelse av innholdet i et budskap. Videre redegjør han for at systematisk betyr at man formulerer generelle regler for hvordan materialet skal behandles. Objektivitet i denne setting betyr at man så langt som mulig reduserer betydningen av enkeltforskerens skjønn, slik at andre forskere eller kodere som går igjennom materialet vil ende opp med samme resultat/koding. Kvantitativ henviser det faktum at man opererer med en tallmessig beskrivelse av materialet.

Kritikken mot den kvantitative innholdsanalysen går på at den deler materialet opp i tekstenheter, og ved å dele opp materialet i mange små biter vil man ikke få et korrekt bilde av helheten. Metoden kritiseres også for at man bare ser på egenskaper som kan kvantifiseres eller telles (ibid).

Weber poengterer at det ikke er en riktig måte å gjennomføre en innholdsanalyse. Forskeren må selv velge en analyseform som er best for problemstillingen. (Weber 1990:13). En viktig forutsetning er selvsagt at fremgangsmåten som velges tilfredsstiller kravene til validitet, reliabilitet og repliserbarhet. Sistnevnte krav kommer jeg tilbake til senere.

Informasjon fra hver sak behandlet av PFU klassifiseres i ulike kategorien definert med tanke på å besvare oppgavens spørsmål. For hver sak har jeg hentet ut informasjon om hvem som er den berørte part, dvs hvem som rammes av den omstridte artikkelen, hvilken avis som er innklaget, hvilket stoffområde det klages mot, hva slags sjanger det klages mot, hvilke presseetiske overtramp man mener er begått samt hva PFU har konkludert med. I etterkant har jeg lagt inn informasjon om hva slags type avis som er innklaget (riksdekkende, storby dagsavis eller lokal dagsavis, annen lokalavis, eller annet) samt geografisk tilhørighet. Sistnevnte opplysninger er hentet fra Aviskatalogen som Avisenes Mediebedrift har gjort tilgjengelig via internett.

4.3 UTVALG AV DATA

Rokkan har skilt mellom tre typer kilder for forskning; prosessproduserte data, register- eller bokholderidata og forskningsfremkalte data (Østbye m. fl. 1997:42). Register- eller bokholderidata er samlinger av noenlunde enhetlige opplysninger som er hentet inn eller lagret for administrative formål. Data jeg benytter i denne oppgaven må sies å havne i denne kategorien. Når det gjelder valg av datakilde har jeg benyttet meg av allerede eksisterende data, men materialet ble bearbeidet før det ble gjort til gjenstand for analyse. Hellevik (1991) sier at hensynet til kostnader er et moment som taler sterkt for at data som allerede foreligger benyttes i og med at innsamling og behandling av data stort sett utgjør den største posten på budsjettet til en undersøkelse. Hellevik (1991) understreker også at når data er frembrakt uten forskerens medvirkning, kan de ikke være påvirket av noe forskeren har foretatt seg. Sistnevnte er ingen garanti for at ikke andre former for påvirkning kan ha ført til et fordreid bilde av fenomenet som studeres. I mitt tilfelle er PFU-uttalelsene utarbeidet av sekretariatet til NP. Dette innebærer at sekretariatet ved saksbehandler vil ha hatt betydning for hvordan partenes påstander refereres samt utkastet til PFU sin uttalelse. Det er altså en saksbehandlers arbeid som ligger i bunn for saksmappen, og saksbehandler tillegges ansvaret for å referere virkelighetsoppfatningen til de to involverte partene mest mulig korrekt. At partene refereres mest mulig korrekt vil jo være avgjørende da dette er med på å danne grunnlag for utvalgets konklusjon.

I oppgaven har jeg gått igjennom alle uttalelser PFU har publisert for perioden 1995-2005. Norsk presse har gjennomgått en institusjonell revolusjon ved at de har avviklet underordningen under det politiske liv, og så sent som på 1970-tallet var mediebildet dominert av partipressen og et politisk styrt kringkastingsmonopol (Østerud m. fl. 2003:127). Perioden er valgt fordi jeg ønsker å se på tiden etter at pressen har løsrevet seg fra partiene, samtidig som jeg ønsker er mest mulig oppdatert resultat. Perioden på 10 år er valgt for å forsikt kunne anta noe om en historisk utvikling.

Jeg har begrenset meg til kun å velge saker rettet mot skriftlige publikasjoner av sammenlignbare hensyn. Frem til 1998 var det Klagenemnda for kringkasting som behandlet klager mot TV og radio. I og med at mitt utvalg er fra perioden 1995-2005 har jeg derfor valgt å trekke ut saker mot radio og TV slik at resultatene også sier noe reelt om den historiske utviklingen og er sammenlignbare år mot år. Av samme grunn er klager mot nettpublikasjoner, som først har blitt aktuelt de senere år, ikke med i undersøkelsen. Jeg har også tatt saker mot nyhetsbyråer som NTB ut av datamaterialet da heller ikke disse faller inn i kategorien skriftlig publikasjon/avis. Jeg vurderte å kun bruke klager mot aviser, men kom til at jeg ville oppleve vanskelige avgrensings spørsmål i forhold til hva som er avis eller ikke. Jeg måtte da ha tilegnet med inngående kunnskap om de ulike publikasjonene for å definere hva som er avis eller ikke. Oppgaven tar derfor for seg klager mot skriftlige publikasjoner, men jeg har gjennom en klassifisering av hva slags type publikasjon det er åpnet for å kunne hente ut tall fra tradisjonelle aviser fra datamaterialet. Klassifiseringen er tilsvarende den som Mediebedriftenes landsforening benytter.

Informasjonen jeg har trukket ut av sakene er;

Berørt part, innklaget publikasjon, stoffområde, sjanger, pressetisk norm, type publikasjon, publikasjonens geografiske tilhørighet. Disse gjøres det nærmere rede for i avsnittet ”operasjonalisering”.

4.4 DATAINNSAMLING

Institutt for Journalistikk og Norsk Presseforbund har i samarbeid opprettet en database med PFU-saker. Basen er à jour fra 1991 og frem til i dag. Klager som blir avgjort etter forenklet saksbehandling og saker som er avvist er ikke tatt med. Det samme gjelder saker som utvalget har bestemt ikke skal offentliggjøres. Noen saker er dessuten anonymisert av personverngrunner (www.pfu.no). I innledningen til hver sak er det blant annet oppført hvem som er klager. I oppgaven tar jeg for meg hvem som er berørt av saken, og dette samsvarer nødvendigvis ikke med hvem som er klager. Innledningen til hver sak i basen gjør blant annet rede for saksbehandlingstid, gir i stikkordsform oversikt over hvilke presseetiske regler saken gjelder, stoffområde,

sjanger, med mer. Jeg har valgt å ikke benytte meg av samme inndeling av stoffområdet som benyttes i databasen. Dette bl.a. fordi jeg opplever opplysningene i databasen som ikke konsekvente, stoffområde er varierende ut i fra hvem som har kodet dem på et gitt tidspunkt. Når det gjelder sjanger er PFU-basen veldig spesifikk, og opererer med svært mange ulike sjanger. Jeg har kun forhold meg til fire kategorier, dette gjøres det nærmere rede for i senere avsnitt. De opplysningene som fremgår av innledningen til hver sak og som jeg har benyttet meg av er ”redaksjon” og ”PFU-konklusjon”. I enkelte saker henvises det til gjeldende regler i Vær Varsom-plakaten, men utvalget har ikke vært konsekvent når det gjelder å henviser til hvilke regler i plakaten som er brutt eller eventuelt hvilke regler som medfører at det ikke er brudd på god presseskikk.

Jeg tok utgangspunkt i årstall ved registrering av data. I basen kan man velge å få frem alle saker fra ett gitt årstall, og basen forteller hvor mange saker som er behandlet det aktuelle året som er publisert. For å kontrollere at alle saker er kommet med i materialet tok jeg søk i basen basert på publikasjonens navn. Antall saker i basen for den aktuelle tidsperioden ble talt opp og sammenlignet med egne innsamlede data. På denne måten avdekket jeg to saker som ble utelatt i første runde.

Når det gjelder type publikasjon og geografisk tilhørighet har jeg brukt ”Aviskatalogen” som Mediebedriftenes Landsforening har gjort tilgjengelig på internett (www.aviskatalogen.no). Her har jeg hentet informasjon og geografisk tilhørighet og klassifisering av type avis. For de publikasjonene jeg ikke har funnet i aviskatalogen har jeg hentet nødvendig informasjon fra hjemmesiden til den aktuelle publikasjonen eller ved direkte kontakt til den aktuelle publikasjonen.

En utfordring har vært at noen aviser er nedlagt, andre aviser har skiftet navn, og noen aviser har slått seg sammen til en ny avis. I datamaterialet har jeg synliggjort sistnevnte ved å påføre ny publikasjon i parentes etter navnet på den innklagede publikasjonen. Ett eksempel er Nordlands Framtid og Nordlandsposten som er slått sammen til Avis Nordland. Dersom en avis kun har endret navn listes alle saker opp på

nåværende navn, f. eks. Demokraten i Fredrikstad som tidligere het Fredrikstad-Avisa Demokraten.

4.5 KILDEKRITIKK

”Kildens brukbarhet går på relevans i forhold til problemstillingen: Hvor troverdig er den?” (Østbye m.fl. 1997:43).

Dahl (1967) skiller mellom levning og beretning i forhold til hvordan man utbytter kildene. Dahl sier at alle kilder kan oppfattes og utnyttes som rester, virkninger, produkter av en fortids virkelighet, og dermed brukes til å gi kunnskap om dere opphavssituasjon. I denne forstand er alle kilder levninger (Dahl 1967:37). Noen kilder uttrykker følelser, holdninger, ønsker, osv hos opphavsmannen (”normative” elementer), eller de kan meddele noe av faktisk art, berette om noe som har hendt, dvs de har en kognitiv funksjon (ibid). Dahl slår fast at en kilde som ikke har meddelende karakter kun kan brukes som en ”levning”. Kilder med en meddelende normativ funksjon kan kun utnyttes som levning. Dersom kilder har en meddelende kognitiv eller berettende karakter, kan de utnyttes som beretning.

Allern (2001B:51) definerer normative utsagn som ytringer som ikke forteller noe om hvordan virkeligheten er, men hvordan den bør være. Kognitive utsagn er påstander som beskriver eller forklarer saksforhold (tidligere eller nåværende), dvs at en prøver å fortelle noe om et emne eller objekt og svare på empiriske spørsmål om hvordan noe faktisk er.

En kilde vil formidle et budskap ved å meddele sine lesere noe. Normative (vurderende) utsagn og kognitive (berettende) utsagn kan kombineres i samme tekst (Holme og Solvang 1996:119), og nettopp det er tilfellet for kilden jeg har valgt. Partene beskriver og forklarer et saksforhold (kognitive utsagn) samt en vurdering opp i mot etiske retningslinjer i uttalelsen fra utvalgets medlemmer (normativt utsagn). Når det gjelder partenes redegjørelse for saksforløpet må man være oppmerksom på at partene kan forsøke å forene faktiske opplysninger med egne vurderinger og ønsker. Holme og Solvang (1996) poengterer at forskeren må være klar over at utsagn og påstander av tilsynelatende ren kognitiv karakter kan vær mer eller mindre skjulte forsøk på å hevde normative standpunkter. Utsagnene er fortidsrettet. Dahl sier at et

utsagn som er normativt og fortidsrettet, vil gi vurdering av ting som har hendt, dvs det vil uttale seg om hvorvidt dette var riktig. I en PFU-uttalelse foretas det er vurdering av noe som har hendt samt det konkluderes med hvorvidt dette var riktig handlemåte fra pressens side eller ikke. En kilde med meddlende funksjon kan, for så vidt de har en normativ karakter, bare utnyttes som levning, og kilden må betraktes som uttrykk for holdninger hos opphavsgruppen.

Dahl skille også mellom konfidensielle og offentlige kilder. PFU-uttalelsene har blitt til med sikte på offentliggjøring, og klassifiseres som en offentlig kilde. Man kan også skille mellom kilder basert på forholdet mellom opphavsmann og mottaker; personlig eller institusjonell. Dahl (1967) peker på at de ”institusjonelle” rolle-forholdet er skarpt begrenset, har et abstrakt preg og er underlagt strenge formelle regler. De kilder som har et slikt opphav vil ha et spesifikt og saklig innhold, og være preget av formelle klisjeer og fiksjoner. PFU-uttalelsene vil falle inn i denne kategorien gjennom da begge parter syn på en innklaget sak refereres i saksmappen samt at konklusjonen er preget av standardiserte uttrykk basert på standardiserte fraser om pressens yrkesetikk.

Basert på ovennevnte redegjørelse er det riktig å konkludere med at PFU-uttalelsene er offentlig, institusjonell kilde, fortidsrettet og innehar et kognitivt element, men må ansees som overveiende normativ.

Man må også stille seg spørsmålet om i hvilket forhold står nedskriveren til det faktiske innholdet i det han forteller om? Dersom han selv har opplevd, deltatt i eller sett det han skriver om, eller har han fått det fortalt fra andre? I første tilfelle er det snakk om en førstehåndskilde, og vi må ta stilling til kildens nærhet til det som fortelles. I det andre tilfellet er det snakk om en andrehåndskilde eller enda fjerne vitneforhold (Holme og Solvang 1996:124). I mitt tilfelle må PFU-uttalelsene bli å anse som en andrehåndskilde nedskrevet av en saksbehandler som har som profesjon å utarbeide saksmapper for PFU. Han baserer sin saksmappe på original kopi av

avisartikkel det klages over samt den originale klagen og tilsvaret, og utarbeider selv utkast til uttalelse. Saksmappen er utarbeidet som utgangspunkt for å løse en tvist, og har en innledning hvor den omstridte avisartikkelen refereres/oppsummeres. Deretter refereres de to partenes standpunkt i saken etterfulgt av sekretariatets forslag til uttalelse. Hele saksmappen er laget med tanke på offentliggjøring da et vesentlig prinsipp er at man skal publisere uttalelsen dersom man får en fellende uttalelse. Dette vil innebære at nedskriveren etterstreber stor nøyaktighet. I tillegg er det to primære kilder (klager og innklaget) som kan ”arrestere” nedskriveren av sekundærkilden dersom saksforholdet fremstilles feil.

Jeg velger etter denne gjennomgangen å konkludere med at PFU-sakene er både en relevant og troverdig kilde i forhold til problemstillingen.

4.6 OPERASJONALISERING/KODEREGLER

Overgangen fra teoretisk begrep til begrep som brukes i den empiriske undersøkelsen kalles gjerne for operasjonalisering (Østbye m.fl.1997:37). I analysen er det flere variabler som skal kodes. Et empirisk begrep som er operasjonalisert kalles en variabel (Andersen 1990:81).

4.6.1 BERØRT PART

Berørt part er den eller de som rammes av artikkelen. Det kan godt være en tredje part som leverer klage, men i henhold til PFU-vedtektene må den berørte parten samtykke til PFU sin behandling av saken. Berørt part er inndelt i 12 kategorier;

1. privatperson
2. bedrift/næringsdrivende
3. organisasjon/tillitsvalg
4. politisk parti/politiker
5. offentlig forvaltningsorgan/offentlig ansatt
6. initiativretten
7. helseinstitusjon/helsepersonell,
8. redaktør/journalist/mediebedrift
9. kjendis/offentlig person

10. utdanningsinstitusjon/utdanningspersonell

11. diverse

12. kirkesamfunn/trossamfunn m/ ledere

Tolkningen som gjøres er blant annet hvem som skal defineres som en berørt part. Når Kjell Inge Røkke tar ut klage mot Se og Hør fordi de har trykket bilder fra hans private hytte kodes han som ”kjendis”. Når Kjell Inge Røkke langt tidligere har tatt ut en klage på vegne av sitt selskap i forbindelse med en næringslivssak kodes berørt part som ”Næringsdrivende/bedrift”. Her kommet det kvalitative elementet inn; man må vurdere ut fra klagens helhet hvilken rolle Røkke har. I tillegg kan det være vanskelig for en utenforstående å vite hvem som er å anse som en offentlig person i et mindre samfunn når vedkommende er berørt av artikkel i en lokalavis. I slike tilfeller vil ofte avisens argument samt PFU sin konklusjon være veiledende i å definere hvorvidt er person er såkalt offentlig person eller ikke. Andre problemer som har oppstått har vært når en berørt part har flere roller. Spørsmålet som er lagt til grunn for kodingen er hvorvidt saken ville fått oppmerksomhet i pressen dersom vedkommende kun var å betrakte som en privatperson. Det har også vært utfordrende når personer som tidligere var ledere i offentlig sektor og nå har et nytt mer anonymt arbeid klager fordi ham omtales som en konsekvens av sin tidligere jobb som offentlig ansatt. Hvem som er en offentlig person vil jo også være tidsavhengig. Jeg har lagt til grunn, etter beste evne, hvorvidt en person var offentlig kjent da saken ble behandlet av PFU, og ikke hvorvidt vedkommende er en kjent person i dag.

4.6.2 STOFFOMRÅDE

Når det gjelder stoffområde har lagt kategoriene til Sigurd Allern i Nyhetsverdier (2001B:124-128) til grunn.

1. Politikk og offentlig forvaltning omfatter alle saker om virksomheten til de politiske partiene, deres medlemmer og ungdomsorganisasjonene, det som skjer på Stortinget, i fylkestingene og kommunestyrene og saker knyttet til behandlingen i statlig, fylkeskommunal og kommunal forvaltning.

2. Helse, utdanning og miljø er en samlekategori for nyheter om helseforhold, sykehus og pleiehjem, skole og utdanning og forskning, natur og miljøvern, flyktninge- og innvandrerspørsmål og humanitære innsamlinger.
3. Økonomi og næringsstoff inkluderer det økonomiske tabellstoffet (børskurser, rentebarometre og lignende), artikler om levekår, arbeidsmiljø, tariffspørsmål og fagbevegelsen.
4. Trafikkforhold og ulykker omfatter ulike typer trafikk- og kommunikasjonsforhold (som tåke og flyforsinkelse på Gardermoen) og ulike typer ulykker og skader (som kollisjoner, snøras, og lignende innen Norge).
5. Kriminalitet og rettsvesen gjelder alle saker om sivilsaker og straffesaker, anmeldelser og forbrytelser, politiets etterforskning og de ulike stadiene i rettsprosessen frem til eventuell dom. Kategorien omfatter også stoff om fanger og fengsel.
6. Internasjonale forhold omfatter nyheter om forhold utenfor Norge, inkludert ulykker og naturkatastrofer. Kategorien omfatter også artikler om nordmenn som rammes av ulykker i utlandet.
7. Kunst, kultur og underholdning omfatter stoff om de klassiske kulturområdene, stoff med medier, arkitektur, kirke, religion og lignende kulturområder. I motsetning til Allern som ikke har inkludert anmeldelser (da han har brukt kategoriene til å måle nyheter) har jeg inkludert anmeldelser samt annet underholdningsstoff i denne kategorien.
8. Sport omfatter alle sportsbegivenheter og stoff relatert til idrettsarrangementer og de ulike idrettsklubbene og idrettsutøvere.
9. Diverse omfatter stoffområdet som faller utenfor ovennevnte kategorier, f. eks. temasider og humorsider.

Det kan – til tross for ovennevnte inndeling – være vanskelig å definere hvilken kategori en sak tilhører. En næringsdrivende som havner i mediens søkelys grunnet mistanke om kriminelle forhold; er det næringslivsstoff eller kriminalitet? I slike tvilstilfeller har jeg stilt meg spørsmål om hva som er grunnen til avisartikkelen. Ville bedriften fått spalteplass dersom det ikke forelå mistanke om noe kriminelt? Hvis

svaret er nei kategoriseres saken som en krim-sak. Et annet moment som er med på å definere stoffområdet er artikkelens overskrift og ingress i de tilfellene slik informasjon fremgår av PFU-saken.

Når det gjelder kategori 6 ”internasjonale forhold” har jeg definert alle saker som omhandler forhold utenfor Norges grenser i denne kategorien, til tross for at det kan dreie seg om et norsk selskap i utlandet. Eneste unntaket er sportsbegivenheter som finner sted i utlandet. Slike saker vil havne i kategorien sport.

4.6.3 PRESSEETISK NORM

Dette er den mest utfordrende kategorien. Jeg har tatt utgangspunkt i Raaum (1993). I Pressens tøyelige etikk skriver han at regelsett for presseetikk kan være nokså ulike, men den del elementer pleier å gå igjen (Raaum 1993:49).

1) Objektivitetsnormene handler om forholdet mellom de journalistiske rapportene og virkeligheten. De stiller krav til sannhetsgehalt, saklighet, vesentlighet, bredde, osv. Objektivitetsnormene er først og fremst ment å ivareta publikums interesser. Journalistens publikum skal kunne ha en viss garanti for virkelighetstroskapen i de journalistiske produktene de mottar (ibid). Denne normen kan kobles mot Vær varsom-plakatens retningslinjer for ”Pressens samfunnsrolle”. Sentrale stikkord er ytringsfrihet, la ulike syn komme til uttrykk, mediekritikk og beskyttelse av enkeltindividet mot overgrep eller forsømmelse fra offentlige myndigheter.

2) Integritetsnormene handler om holdninger og karaktertrekk som kreves av journalisten som yrkesperson. Det dreier seg f. eks. om ikke å utnytte yrkessituasjonen til privat fordel, og faglig uavhengighet, om ikke å plagiere andres arbeid (ibid). Denne normen tilsvarer punkt to i Vær Varsom-plakaten som har overskriften ”Integritet og ansvar”, og blant annet krav om et klart skille mellom redaksjonelt stoff og reklame hører inn under denne normen. Sentralt for normen er at journalister og redaktører skal unngå dobbeltroller og vern om integritet, ikke utnytte sin stilling for å oppnå private fordeler, redaktøransvaret, skille reklame/tekst og ikke redaksjonell motytelse for reklame.

3) Kildenormene handler om journalistens og redaksjonens forhold til informasjonskildene. Det dreier seg f. eks. om å opptre åpent, bevare anonymiteten til kilder som ønsker det, og å beskytte urutinerte kilder mot å utlevere seg (ibid). Normen tilsvarer punkt tre i Vær varsom-plakaten som har overskriften ”Journalistisk atferd og forholdet til kildene”. I denne normen inngår krav om kritisk kildevalg og kontroll av opplysninger, unngå skjult kamera, kildevern, klargjøre premisser i intervjusituasjonen, presis gjengivelse av sitater, virkninger av uttalelse, upublisert materiale skal ikke leveres til utenforstående og ta hensyn til mennesker i sjokk/sorg.

4) Personvernnormene handler om å beskytte enkeltpersoner og spesielle grupper mot (ufortjent) skadelig publisitet. Det kan dreie seg om kilder, men ofte andre som blir omtalt i pressen. Disse normene kan i enkelte tilfeller komme i strid med objektivitetsnormene (ibid). Normen tilsvarer publiseringsreglene i Vær Varsom-plakaten. Viktige stikkord for denne normen er saklighet og omtanke, skille fakta/kommentar, dekning i titler/ingress, oppfølging, identifisering, hensyn til mennesker i sorg/ubalanse, barns rettigheter, omtale av selvmord, bildebruk, samtidig imøtegåelse eller tilsvar, redaksjonell hale, mennesker egenart og respekt for privatliv, unngå forhåndsdom, feilaktige opplysninger skal rettes og beklages.

Raaum påpeker at en slik kortfattet typologi nødvendigvis må bli ufullstendig, men en kategorisering er nødvendig for å kunne sammenligne og generalisere funnene i analysedelen av oppgaven.

En klager kan føle at artikkelen det klages mot er i strid med flere av normene, og da har jeg valgt å inkludere alle normene i datamaterialet. Normene er basert på klagers fremstilling – hvilke presseetiske overtramp klager er begått. I tillegg er konklusjonen til PFU lagt til grunn – her kan man også oppleve at det konkluderes med at presseetikk ikke er brutt med henvisning til normene.

4.6.4 GEOGRAFI OG KONKLUSJON

Mediebedriftenes landsforening (mediebedriftenes bransje og utgiverorganisasjon) har gjort Aviskatalogen tilgjengelig på internett. Her er de fleste avisene som er med i mitt materiale klassifisert i henhold til type avis samt geografi. Jeg har benyttet med av samme inndeling som aviskatalogen.no;

1. Nord-Norge; inkluderer Nordland, Troms og Finnmark
2. Trøndelag; Nord- og Sør-Trøndelag
3. Vestlandet; Møre- og Romsdal, Sogn og Fjordane og Hordaland
4. Østlandet; Akershus, Buskerud, Hedmark, Oppland, Oslo, Telemark, Østfold og Vestfold
5. Sørlandet; Rogaland, Vest-Agder og Aust-Agder

Når det gjelder konklusjon har jeg valgt å forholde meg til samme inndeling som PFU; brudd, ikke brudd og kritikk. Der utvalget ikke har kommet til enighet har jeg latt flertallets uttalelse være tellende i materialet.

4.6.5 TYPE PUBLIKASJON

I oppgaven kategoriseres publikasjonen også i henhold til type publikasjon basert på klassifikasjonsskjemaet Mediebedriftenes landsforening (MBL) bruker. I følge mail fra Helge Holbøk-Hansen (fagsjef MBL) har klassifisering av type avis vært en stadig tilbakevendende diskusjon, og nåværende klassifisering er relativt ny.

A. Riksspredte nyhetsaviser;

Dette er de to riksspredte løssalgsaviser (VG og Dagbladet). De er riksspredt og henvender seg til det brede publikum (ikke nisje).

B. Storby dagsavis;

Holbæk-Hansen forteller at det har vært mye diskusjon rundt begrepet ”storby dagsaviser” som er ment å erstatte begrepet ”regionavis”. Dette er dagsaviser (dvs kommer ut fire ganger eller mer i uken) som kommer ut i våre fire største byer (Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger). I denne kategorien havner også Aftenposten. Holbæk-Hansen skriver at noen vil kanskje mene at Aftenposten er en riksavis, men

distribusjon er i hovedsak begrenset til rundt Oslo-fjorden. Det finnes tre underkategorier; Aleneavis, nummer 1 avis og nummer 2 avis.

C. Lokale dagsaviser;

Dagsaviser som kommer ut fire ganger eller mer i uken, og som har et geografisk begrenset dekningsområde (utenom de fire store byene). Her finnes også underkategoriene alene, nummer 1 og nummer 2.

D. Andre lokalaviser;

Aviser med et geografisk begrenset området som kommer ut med færre enn 4 utgaver i uken. Her finnes også underkategoriene alene, nummer 1 og nummer 2.

E. Nisjeaviser;

Aviser som ikke henvender seg primært til et geografisk marked, men til en annen markedsnisje. Det finnes tre underkategorier; finans/næringsliv, sport og andre.

F. Annet;

Denne kategorien opererer ikke MBL med. Det blir en kategori som fanger opp ukeblader, gratisaviser, studentaviser, tidsskrifter, felles helgebilag for flere aviser og medlemsutgivelser.

Kodingen bli som følger;

- A Riksavis
- B Storby dagsavis alene
- B1 Storby dagsavis nummer 1
- B2 Storby dagsavis nummer 2
- C Lokale dagsaviser alene
- C1 Lokale dagsaviser nummer 1
- C2 Lokale dagsaviser nummer 2
- D Andre lokalaviser alene
- D1 Andre lokalaviser nummer 1
- D2 Andre lokalaviser nummer 2
- E1 Nisje finans
- E2 Nisje sport
- E3 Nisje annet
- F Annet

4.6.6 SJANGER

De journalistiske sjangrene handler om hvilken oppbygging, språklig stil og fortellerteknikk som er brukt i artiklene, og fordeler seg ulikt på forskjellige typer

journalistikk (Allern 2001B:101). Sjangerbegrepet er mangetydig, noe som fører til at operasjonalisering er vanskelig. Innholdet i aviser varierer med avisens formål, dens aktualitet og målgruppe. Jeg har valgt en løsning hvor jeg skiller mellom fire hovedkategorier; nyhetsjournalistikk, kommentarjournalistikk, feature og annet. Igjen baserer jeg meg på Allern sine definisjoner;

1. Nyheter omfatter sjangrer som nyhetsmeldinger (inkludert bl.a. undersjangrer som nyhetsreferat, nyhetsintervju og nyhetsnotisen (der journalisten rapporterer fra et sted eller et miljø) og den aktuelle bakgrunnsartikkelen (som utdyper nyhetene) (Allern 2001B:101).
2. Kommentar har essay som historisk grunnform og omfatter en rekke undersjangrer som lederartikkel, kommentar, kronikk, debattinnlegg, lesebrev, kåseri og petit. Et fellestrekk er at artiklene reflekterer forfatterens meninger og holdninger (ibid). Anmeldelser, gallupundersøkelser og enquetter faller inn i denne kategorien.
3. Feature stoff er et samlebegrep for journalistiske tekster som ofte er mer personlige, reportasjepreget og persontegnende enn nyhetsjournalistikken (ibid). I denne kategorien inkluderer jeg også personalia, meldinger, kuriosa.
4. Annet dreier seg om klager som ikke kan klassifiseres innen ovennevnte kategorier, f. eks. dersom det klager på hvordan en avis har offentliggjort en PFU-uttalelse, klage på temabilag/redaksjonell omtale, klager på upubliserte materiale, klage på redaksjonell adferd.

Tanken bak inndelingen er at det er et innarbeidet prinsipp at det ikke stilles så strenge presseetiske krav til en kommentar som til en nyhetsartikkel, noe som også er kjent for mottakeren. For feature antar jeg at skjønn legges til grunn i langt større grad i forhold til vurdering av presseetiske normer enn ved vurdering av stoff som faller inn under nyheter.

4.7 DATAS VALIDITET

Validitet kan, i følge Østbye (1997) oversettes med gyldighet, og det går først og fremst på relevans til problemstillingen. Grovt sagt betyr validitet det å måle det en sikter mot å måle. Validitet brukes dels om hele analysen, og dels om resultatet av operasjonaliseringen (Østbye m. fl. 1997:36). Validiteten er et uttrykk for hvor godt det faktiske datamaterialet svarer til forskerens intensjoner med undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen.

4.7.1 DEFINISJONSMESSIG VALIDITET

Definisjonsmessig validitet er knyttet til hvor godt vi greier å fange opp de begrepene vi har på det teoretiske nivået i innsamlingen. Overgangen fra teoretisk begrep til begrep som brukes i den empiriske undersøkelsen kalles gjerne for operasjonalisering (ibid:37).

”Den operasjonelle definisjonens samsvar med den teoretiske avgjør den definisjonsmessige validiteten. Hvor klar og presis den er har stor betydning for om innsamlingen og behandlingen av data kan gjennomføres med høy grad av reliabilitet (nøyaktighet). Disse to forholdene til sammen bestemmer datas validitet, deres egnethet for å belyse den problemstillingen som er formulert” (Hellevik 1991:43).

De teoretisk definerte variablene i oppgaven er gjort rede for i avsnittet over. Måler de operasjonelle definisjonene av berørt part, type avis, sjanger, stoffområde, presseetisk norm det de teoretiske definisjonene står for? Definisjonene lister opp hva som faller inn i kategorien, og de ulike definisjonene er gjensidige utelukkende i betydning av at f. eks. en berørt part ikke kan falle inn under to kategorier samtidig. Det samme gjelder for type avis, sjanger, stoffområdet og pressetisk norm.

4.7.2 UMIDDELBAR VALIDITET

Hensikten med oppgaven er, som tidligere nevnt, å frembringe interessante spørsmål til nærmere undersøkelse i fremtiden hvor målet er å bli kjent med undersøkelsesobjektet og problemfeltet. I slike innholdsanalyser det vanlig å bruke ”umiddelbar validitet”.

”If the purpose of the research is a purely descriptive one, content validity is normally sufficient. Content validity is usually established through the informed judgement of the investigator” (Holsti 1969:143). Content validity, eller face validity, er i følge Weber (1990) den svakeste formen for validitet. Weber sier at *”A category has face validity to the extent that it appears to measure the construct it is intended to measure”* (Weber 1990:18). Hellevik (1991:42) definerer umiddelbar validitet (face validity) slik; *”I enkelte tilfeller virker samsvaret mellom teoretisk og operasjonell definisjon umiddelbar og overbevisende, og en sier da at den operasjonelle definisjonen har umiddelbar validitet.”*

4.8 RELIABILITET

”Reliabilitet (pålitelighet) betegner graden av nøyaktighet i innsamlingen og behandlingen av data. [...] Muligheten for å oppnå data med høy reliabilitet avhenger av kvaliteten av operasjonaliseringen av variablene” (Østerud m. fl. 1997:235-236).

Weber (1990) nevner tre sentrale reliabilitetstester for innholdsanalyse; stabilitet, reproduserbarhet (interkoderreliabilitet) og standard.

Hellevik (1991) skiller mellom to hovedtyper av reliabilitetstester. Man kan forta foreta samme måling av samme fenomen på to ulike tidspunkter. Reliabiliteten blir da et spørsmål om stabilitet. Man kan også foreta en måling av ekvivalens, det vil si foreta uavhengige målinger på samme tidspunkt. Når man måler ekvivalens er det som regel ulike forskere som utfører måleoperasjonene. Hvis samsvaret er godt har man høy intersubjektivitet. Når samme forsker har foretatt begge målingene vil resultatet måle intrasubjektiviteten (Hellevik 1991:163).

Dersom man gjennom å måle det samme materialet to ganger ender opp med samme resultat kan man ikke konkludere entydig med høy reliabilitet. Dersom samme person har foretatt begge kodingene kan man lett huske hva man kodet samme sak med i første runde. Hvis man derimot får store forskjeller kan dette tyde på at de ulike kategoriene ikke er entydig definert, slurvefeil, tvetydighet i teksten som skal kodes og ulik erfaringsbakgrunn hos koderne (Weber 1990:17).

For å teste reliabiliteten har jeg gjennomført en måling nummer 2. Av tidsmessige hensyn har jeg ikke hatt kapasitet til å foreta alle kodingene for perioden 1995-2005 en gang til, og har derfor valgt å kode stoffområde, klager, etisk norm og konklusjon for sakene som ble behandlet av PFU i 1995 en gang til. Sistnevnte variabel (konklusjon) er tatt med for å teste materialet for rene punchefeil, variabelen innebærer ingen tolkning fra min side. 1995-tallene er valgt fordi det i utgangspunktet var det første året jeg bearbeidet data fra. De ulike kategoriene og kodene var ennå ikke utprøvd, i tillegg til at materialet i PFU-basen var ukjent for meg.

4.8.1 MÅLING AV STABILITET – FIRE KATEGORIER SAMLET

Tabell 4.1 Fordeling av resultater innen kategorien ”stoffområde”.

<i>STOFFOMRÅDE</i>	Måling 1	Måling 2
1. Politikk og offentlig forvaltning	22	22
2. Helse, utdanning og miljø	13	12
3. Økonomi og næringsstoff	9	10
4. Trafikkforhold og ulykker	3	3
5. Kriminalitet og rettsvesen	27	25
6. Internasjonale forhold	2	2
7. Kunst, kultur og underholdning	4	5
8. Sport	1	1
9. Diverse	3	4
Sum	84	84

Kilde: PFU-basen.

Tabell 4.2 Fordeling av resultater innen kategorien ”berørt part”.

<i>BERØRT PART</i>	Måling 1	Måling 2
1. Privatperson	30	32
2. Bedrift/næringsdrivende	13	12
3. Organisasjon/tillitsvalgt	7	7
4. Politisk parti/politiker	12	12
5. Offentlig forvaltningsorgan/offentlig ansatt	9	9
6. Initiativretten	1	1
7. Helseinstitusjon/helsepersonell	3	3
8. Redaktør/journalist/mediebedr/medieorg	2	2
9. Kjendis/offentlig person	1	0
10. Utdanningsinst. m/ ansatte	4	4
11. Diverse	0	0
12. Kirke/trossamfunn m/ ledere	1	1
13. Flere klagere fra ulik kategori	1	1
Sum	84	84

Kilde: PFU-basen.

Tabell 4.3 Fordeling av resultater innen kategorien ”etisk norm”.

<i>ETISK NORM</i>	Måling 1	Måling 2
1. Objektivitetsnormene	0	1
2. Integritetsnormene	0	0
3. Kildenormene	12	12
4. Personvernnormene	23	24
5. Integritet + kildenorm	1	1
5. Kildenorm + personvernnorm	48	46
Sum	84	84

Kilde: PFU-basen.

Tabell 4.4 Fordeling av resultater innen kategorien ”konklusjon”.

<i>KONKLUSJON</i>	Måling 1	Måling 2
1. Brudd på god presseskikk	26	26
2. Ikke brudd på god presseskikk	50	50
3. Kritikk	8	8
Sum	84	84

Kilde: PFU-basen.

Tabell 4.1 viser hvor mange klager som ble rettet mot de ulike stoffområdene i 1995, tabell 4.2 viser hvor hvem som var berørt part, tabell 4.3 viser hvilken etisk norm klagen henviser til og tabell 4.4 viser hvor mange, av de i alt 84 uttalelsene, PFU konkluderte med brudd på god presseskikk, ikke brudd eller kritikk.

Tabellen viser at det ikke er fullt samsvar mellom måling 1 og 2, det vil si at vi har ”missing values” i dataene. Totalsummen er lik for alle målingene, men de kodingene av de ulike stoffområdene, hvem som er berørt part og hvilken etisk norm stemmer ikke overens i de to målingene. F. eks. viser måling 1 at det er 30 berørte parter som er privatpersoner, mens måling 2 viser at det er 32 privatpersoner som er berørt part. Den eneste variabelen hvor det er fullt treff er konklusjon; det er talt opp nøyaktig samme tall for begge målingene, noe som kan tyde på lite slurvefeil.

		Måling 2																											Sum											
		Stoffområde									Berørt part													Etisk Norm						Konklusjon			Missing	Sum						
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	1	2	3	4	5		6	1	2			3					
Måling 1	Stoffområde	1	22																																		22			
		2		12																																1	13			
		3			9																																9			
		4				3																															3			
		5					25																														2	27		
		6						2																													2	2		
		7							4																												4	4		
		8								1																												1	1	
		9									3																											3	3	
	1										30																										30	30		
	2											12																									1	13		
	3												7																								7	7		
	4													12																								12	12	
	5														9																							9	9	
	6															1																						1	1	
	7																3																					3	3	
	8																	2																				2	2	
	9																		1																			1	1	
	10																			4																		4	4	
	11																					0																0	0	
	12																							1														1	1	
	13																									1													1	1
	1																											0										0	0	
	2																												0									0	0	
	3																													12								12	12	
	4																														23							23	23	
	5																														1							1	1	
	6																															46						46	46	
	1																																26					26	26	
	2																																		50			50	50	
	3																																			8		8	8	
	Missing				1				1		1	2															1						1					7	7	
	Sum		22	12	10	3	25	2	5	1	4	32	12	7	12	9	1	3	2	1	4	0	1	1	1	1	0	12	24	1	46	26	50	8	6	343	343			

Figur 4.1 Totaloversikt over de fire sentrale variabler; sammenfall av treff innen på stoffområde, berørt part, etisk norm og konklusjon. Kilde: PFU-basen.

I tabell 4.5 er resultatene fra tabell 4.1 til 4.4 registrert. Diagonalen tilsvarer det laveste tallet av de to målingene. F. eks. er det registrert 30 treff på berørt part i diagonalen. I måling 2 ble resultatet 32 treff, og det er lagt til 2 missing values, det vil si at privatpersoner som berørt part er funnet 2 ganger mer i måling 2 enn i måling 1. Når alle resultatene er registrert inn i tabellen ser vi at resultatene langs diagonalen (antall felles kodinger i begge målingene) er 358. Antall missing values er 12. Totalt er det kodet 370 enheter. Når man tar antall felles kodene enheter og deler på totalt antall kodede enheter vil vi få et mål for reliabilitet; $358/370=0,967$, et samsvar mellom måling 1 og 2 på 96,7 %.

En slik måling gir denne målingen et inntrykk av om de ulike verdiene forekommer like ofte i de to uavhengige målingene (Hellevik 1991:163). Tabellen sier derimot ikke noe om hvor mange ganger enheter er blitt kodet forskjellig i de ulike alternativene. En berørt part kan ha blitt definert som privatperson i måling 1 og som politiker i måling 2. En annen berørt part kan ha blitt kodet som politiker i måling 1 og som privatperson i måling 2. Disse to feilene vil oppveie hverandre, og fanges ikke opp av reliabilitetstesten som er gjennomført over.

4.8.2 RELIABILITETSTEST AV EN VARIABEL

Ved å sammenligne kodingen sak for sak i de to målingene som er gjennomført vil man identifisere hvilke enheter som er kodet likt, hvilke som er kodet ulikt, og om det finnes enheter som kun er kodet i en av målingene.

Både ved måling 1 og 2 ble saksnummer og den kodede verdien skrevet inn i et excel-dokument. Programvaren lar oss sortere kodingene, og på den måten ser man lett når det er foretatt felles koding og når måling 2 avviker fra måling 1. I tabellen under tilsvarer tallet i diagonalen felles kodede enheter. Avvikene i måling 2 er identifisert og fremgår av tabellen. Dette reliabilitetsmålet unngår at avvikene slår hverandre i hjel ved at avvikene identifiseres.

Når det gjelder koding av konklusjon (brudd, ikke brudd og kritikk) viste forrige reliabilitetstest at det var 100 % samsvar mellom måling 1 og måling 2. Koding av konklusjon innebærer ingen form for tolkning, det er en ren avskrift av hva PFU har uttalt i saken. Eventuelle avvik mellom måling 1 og 2 ville skyldes punchefeil. Når første gjennomført reliabilitetstest viser fullt samsvar har jeg derfor valgt å ikke foreta ytterligere reliabilitetsmålinger for denne variabelen.

Tabell 4.6 Reliabilitetsmåling enhet mot enhet.

		1	2	3	4	5	6	Sum
Etisk norm	1	0					1	1
	2		0					0
	3			10	1		1	12
	4				21		3	24
	5					1		1
	6			2	1		43	46
Total		0	0	12	23	1	48	84

Kilde: PFU-basen.

Når det gjelder koding av etisk norm ser vi av tabell 4.3 at personvernnormen er talt 23 ganger i måling 1 og 24 ganger i måling 2. Tabell 4. 6 viser at 21 saker er kodet likt. I tillegg er 2 andre saker kodet med 4 i måling 1 og 3 andre saker kodet med 4 i måling 2. For norm 3 (kildenormene) ser vi at 2 saker som er klassifisert som kildenorm i måling 1 er klassifisert som 6 (kildenorm + personvernnorm) i måling 2.

For å se på samsvaret teller vi opp hvor mange av enhetene som faller langs diagonalen. Summen av tallene langs diagonalen for etisk norm er 75. I tillegg ser vi at 9 enheter faller utenfor diagonalen, her har jeg kommet til forskjellig resultat ved de to målingene. Totalt er 84 enheter kodet. Ved å dividere summen av diagonalen (75) med totalt målte enheter (84) får vi reliabilitetsmålet for variabelen etisk norm; $75/84=0,892$. Samsvaret for etisk norm er således 89,2 %.

Tilsvarende tall for stoffområde er $80/84=0,952$ og for berørt part $82/84=0,976$.

Reliabiliteten er lavest for "etisk norm", og dette var forventet da dette har vært den vanskeligste variabelen å kode. En og samme sak kan omfattes av flere normer, og det er denne variabelen som har medført størst grad av tolkning fra min side.

Ved å ta totalsummen av diagonalen for etisk norm, stoffområde og berørt part får vi følgende reliabilitetsutregning; $(75+80+82)/(84*3)=0,940$. Det totale samsvaret er 94 %. Vi ser at reliabilitetsmålet er redusert fra 96,7 % til 94 %. Reduksjonen skyldes at de reelle avvikene er målt, i motsetning til i første test hvor vi fikk et inntrykk av om de ulike verdiene forekom like ofte i de to målingene.

4.8.3 SCOTTS PI

Ved målingen av samsvar som ble foretatt i avsnittet over er det ikke tatt hensyn til en viss grad av overensstemmelse en vil kunne regne med å få uansett hvor ulikt kodingene hadde vært i de to målingene. Hellevik (1991:163) påpeker at selv om kodingen av saker skjer helt tilfeldig, f. eks. ved loddtrekning, vil man av og til få samsvarende resultat som følge av ren tilfeldighet (ibid).

"Det første reliabilitetsmålet kan dermed gi et vel høyt inntrykk av den reelle enigheten ved klassifiseringen i de to tilfellene ettersom noe av overensstemmelsen kan være resultat av tilfeldighet" (Hellevik 1991:164). Scotts pi er et mål for samsvar som korrigerer for det samsvar som kan forventes som følge av ren tilfeldighet (ibid).

Pi = (% faktisk samsvar - % tilfeldig samsvar) / (100 - % tilfeldig samsvar).

Ved fullstendig samsvar får pi verdien 1. Dersom pi får verdien 0 er ikke samsvaret større enn det man kunne forevente ut fra rene slumpetreff (ibid).

Det faktiske samsvaret er summen av enhetene som ligger langs diagonalen, og ble regnet ut ved forrige måling.

Tabell 4.7 Beregning av tilfeldig samsvar og Scotts pi for ”stoffområde”.

Stoffområde	Måling 1	Måling 2	Beregning av tilfeldig samsvar	Beregning av Scotts pi
Politikk og offentlig forvaltning	22	22	$22 \times 22 = 484$	
Helse, utdanning og miljø	13	12	$13 \times 12 = 156$	
Økonomi og næringsstoff	9	10	$9 \times 10 = 90$	
Trafikkforhold og ulykker	3	3	$3 \times 3 = 9$	
Kriminalitet og rettsvesen	27	25	$27 \times 25 = 675$	
Internasjonale forhold	2	2	$2 \times 2 = 4$	
Kunst, kultur og underholdning	4	5	$4 \times 5 = 20$	
Sport	1	1	$1 \times 1 = 1$	
Diverse	3	4	$3 \times 4 = 12$	
Sum	84	84	1451	$(95,2-20,56)/(100-20,56)$
			$1451/84 = 17,27$	71,95/89,44
Prosentvis faktisk samsvar = 95,2 %			$(17,27/84) \times 100 = 20,56$ (prosentvis tilfeldig samsvar)	Scotts pi = 0,80

Kilde: PFU-basen

For å beregne det prosentvise tilfeldige samsvaret multipliseres resultat av verdien fra måling 1 med tilsvarende verdi fra måling 2. For verdien ”politikk og offentlig forvaltning” blir det $22 \times 22 = 484$. Denne totalsummen divideres med totale antall enheter. Dette gjøres for alle verdiene til variabelen.

Tallet 17,27 forteller oss hvor stort tilfeldig samsvar vi kan forvente. Omregnet til prosent tilfeldig samsvar blir tallet 20,56. Hellevik (1991:164) opplyser at det forventede tilfeldige samsvaret vil være større jo færre verdier variabelen som måles har. Jo færre verdier man har å velge i mellom to målinger, dess større er sannsynligheten for at man ved ren tilfeldighet vil få samme resultat ved begge målinger.

Prosentvis faktisk samsvar ble målt i reliabilitetstest, og vi har nå alle tallene som trengs for å regne ut Scotts pi for ”stoffområde”; $(95,2-20,56)/(100-20,56) = 0,80$.

Ved å kontrollere for tilfeldig samsvar har målet for samsvar mellom de to målingene blitt ytterligere redusert fra 95,2 % til 80 %. Scotts pi for berørt part og etisk norm er beregnet til 0,97 og 0,83.

I tillegg til å beregne Scotts pi for de tre variablene hver for seg har jeg også beregnet Scotts pi for de tre variablene samlet. Måling 1 x måling 2 ga en totalsum på 1 451 for stoffområde. Tilsvarende tall for berørt part og etisk norm er henholdsvis 1 422 og 2 905. Totalsummen for de tre variablene utgjør dermed 5 778. Denne totalen må divideres på totalt antall enheter; $5778/(84 \times 3) = 22,93$ enheter man kan forvente tilfeldig vil havne i diagonalen.

Prosentvis tilfeldig samsvar blir $(22,93/252) \times 100 = 9,1$ % Faktisk samsvar ble i forrige avsnitt beregnet til å være 94 %. Scott pi for de tre variablene samlet blir; $(94 - 9,1) / (100 - 9,1) = 0,93$.

Ved å gjennomføre tre reliabilitetsmålinger ser vi at samsvaret er redusert fra 96,7 % via 94 % til 93 %. Dette må ansees som et høyt samsvar. Men det er viktig å huske på at kodingen er foretatt av samme person ved begge målinger, noe som bl.a. medfører at man husker hva man kodet ved første måling. En annen grunn til et høyt samsvar er at PFU basen selv har kodet sakene sine. Selv om kodingen i denne oppgaven avviker noe fra basen vil PFU-basen være med på å veilede koder.

Etter gjennomføringen av de tre reliabilitetsmålingene har jeg gått igjennom alle avvikene. Noen steder skyldtes ulik koding punchefeil, men i andre tilfeller lå ulik tolkning til grunn. For etisk norm var det 9 avvik fra diagonalen. 7 av disse var kodet riktig i måling 2 og ble endret i datamaterialet deretter. 2 kodinger ble stående med samme resultat som fra første måling.

I de tilfellene det var mer enn en berørt part som med ulik verdi på variabelen ”berørt part” har jeg gjort om saken til en A og B-sak. Det vil si at kategorien 4, 5 for berørt part er fjernet. Her var både en politiker og en offentlig ansatt berørt av avisoppslaget. I datamaterialet er saken gjort om til en A og B sak.

4.9 DATAENES SAMLEDE VALIDITET

Hellevik understreket at for at data skal ha høy validitet, må reliabiliteten være høy (Hellevik 1991:43). At data er samlet inn på en nøyaktig måte er ingen garanti for at de kan brukes til å belyse forskerens problemstilling.

”Hvis termometeret viser 82 grader hver gang det puttes ned i kokende vann, gis det en reliabel måling. Et annet termometer kan ved flere forsøk vise målinger som varierer rundt 100 grader. Dette termometeret er altså ikke helt reliabelt, men relativt valid. Det første termometeret er ikke valid fordi det gir et galt mål på temperaturen i kokende vann, men likefullt gir det perfekt reliabilitet” (Mordal 1989:62 sitert i Østbye m. fl. 1997:37).

I tillegg til kravet om høy reliabilitet kommer kravet om høy definisjonsmessig validitet. Jeg har i avsnitt 4.7.2 gjort rede for umiddelbar validitet; Samsvaret mellom den teoretiske og operasjonelle definisjonen virker umiddelbar. I tillegg har tre stabilitetsmål vist at dataene har høy reliabilitet. Østbye m. fl. (1997) påpeker at stor grad av validitet og reliabilitet regnes som en forutsetning for at man skal kunne generalisere analysens funn. Generalisering innebærer slutning fra det særegne til det allmenne. Generalisering kan være enkle, deskriptive oppsummering av kjennetegn ved undersøkelsesobjektet (Østbye m. fl. 1997:231).

Oppgaven har tidligere konkludert med at PFU-sakene som kilde er en offentlig, andrehånds institusjonell kilde, fortidsrettet og innehar et kognitivt element, men må ansees som overveiende normativ. Dahl sier at et utsagn som er normativt og fortidsrettet gir en vurdering av ting som har hendt. Det normative kildeelementet kan bare utnyttes som levning, dvs som uttrykk for holdninger hos opphavsgruppen (Dahl 1967:41). PFU-uttalelsene vil altså si oss noe om utvalgets holdninger til presseetikk,

men kan ikke brukes som uttrykk for en generell holdning til presseetikk i samfunnet for øvrig.

5. ANALYSE AV DATAENE

Oppgaven har valgt en eksplorerende tilnærming og har som formål å se nærmere på pressens selvjustis konkretisert gjennom en innholdsanalyse av PFU-saker for perioden 1995-2005. I dette kapittelet beskrives resultatene fra datainnsamlingen. Det er viktig å huske på at tallene er hentet fra sakene PFU har kommet med en uttalelse i, og sier ikke noe om antall innkomne saker til PFU totalt. I tillegg har jeg, som tidligere beskrevet, ikke tatt med saker mot radio, TV og nettpublikasjoner. Tabell 2.1 er tatt med for å vise et bilde av totalt antall innkomne saker, hvor mange uttalelser PFU har kommet med, avviste saker og frifinnende saker etter forenklet behandling.

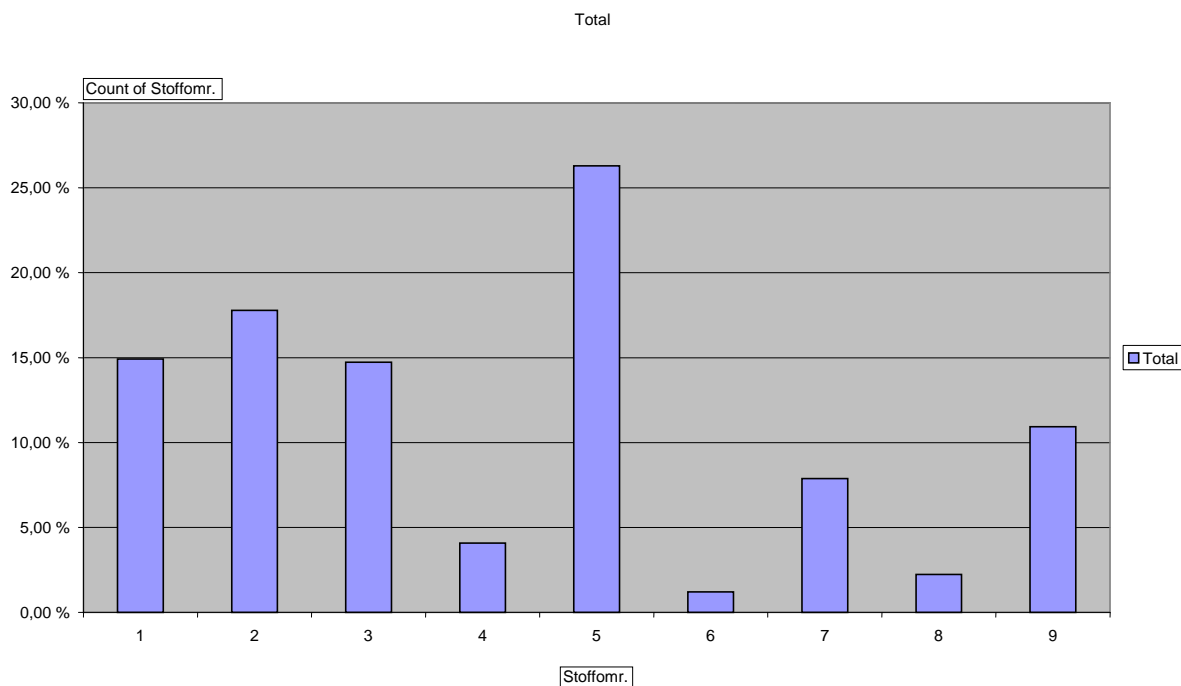
Tabell 5.1 Innkomne klager til PFU 1995-2005 med resultat.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Innkomne klager	190	176	161	208	218	202	216	207	183	267	253
Behandlede klager	184	158	133	188	231	222	216	188	179	261	261
Antall uttalelser	92	83	77	110	127	132	134	123	113	155	146
Fellelser	34	39	33	40	51	52	48	41	55	64	48
Kritikk	7	8	3	4	13	7	7	10	7	7	16
Frifinnende uttalelser	51	36	41	66	63	72	79	72	51	84	82
Forenklede frifinnelser	15	15	3	17	20	23	31	21	29	41	53
Frifinnelser totalt	66	51	44	83	83	95	110	93	80	125	135
Minnelig ordning/trukket						34	30	31	24	36	32
Avvist, henlagt						33	21	12	13	29	30

Kilde: Medienorge (<http://medienorge.uib.no/>). Tall for minnelig ordning og avvist var ikke opplyst for 1995-1999.

Kapittelet er en presentasjon av dataene jeg har samlet inn og har som mål å beskrive tendenser. En naturlig konsekvens er at presentasjonen preges av mye talloppramsing. For å beskrive funnene brukes derfor en del tabeller og figurer i presentasjonen. I tillegg brukes ulik litteratur og konkrete PFU-saker for å eksemplifisere eller beskrive synspunkter.

5.1 HVILKE STOFFOMRÅDER KLAGES DET MOT?

Figur 5.1 Prosentvis fordeling av stoffområdet det klages mot. N=1080. Målt periode 1995-2005.

Kilde: PFU-basen. Se avsnitt 4.6.2 s. 35 for definisjon av de ulike stoffområdene.

Datainnsamlingen viser at kriminalitet og rettsvesen (stoffområde 5) skiller seg ut som det stoffområde det oftest er tatt ut klager mot i løpet av 1995-2005 totalt. På en andre plass kommer klager mot de myke stoffområdene i pressen: helse, utdanning og miljø (stoffområde 2). Stoff om politikk og offentlig forvaltning (stoffområde 1) ligger knepent foran klager rettet mot økonomi og næringsstoff (stoffområde 3).

Diversekategorien (stoffområde 9) havner på en femte plass etterfulgt av kunst, kultur og underholdning (stoffområde 7) og ulykker (stoffområde 4). De stoffområdene som genereres færrest klager på presseskikk er sport (stoffområde 8) og internasjonale forhold (stoffområde 6).

5.1.1 KRIMINALITET OG RETTSVESEN (STOFFOMRÅDE 5)

”Det var ikke bare advokatene som tjente penger på Orderud-saken. Den ble en pengemaskin for Akersgata, ikke minst for VG. Vi hørte stadig ordet ”all time high”, rekordopplag. Slikt skal det ikke snakkes høyt om. Fordi det kan endre i medieomtale – og antall oppslag må reduseres, på grunn av profitfokus. Hvis allmennheten hadde

fått rede på hvor mange penger Akersgata tjente på Orderud-saken, kunne det i verste fall føre til at antall førstesider måtte begrenses. Hvis ikke ville vi kanskje fremstå som vel griske og kyniske.” (Tumyr 2005:133). Journalist Erik Tumyr ledet VG sin gruppe som hadde ansvar for å dekke Orderud-saken. Han skriver at gruppen kom på kant med advokat Frode Sulland (forsvarer for Veronica Orderud) nesten fra første dag. Tumyr skriver at advokat Sulland klaget VG inn for PFU flere ganger, og VG vant ikke hver gang. *”Uten at det gjorde så fryktelig mye. Men vi visste at det kunne bli dyrt dersom ekteparet ble frifunnet”* (Tumyr 2005:129).

Sitatene fra Tumyr sin bok kan være utgangspunkt for en teori om at opplagsrekord er viktigere enn presseetikk innen kriminal og rettsvesen. PFU sier i sin uttalelse i sak 1999-155 at Orderud-saken har en spesiell karakter og aksepterer derfor at definisjonen av hva som er berettiget informasjon må være videre enn hva som er tilfellet i andre kriminalsaker. *”Utvalget kan ikke se at det ville være riktig å avskjære offentligheten fra innsyn i alle deler av de siktedes personlige forhold, under henvisning til vern om privatliv. Likevel finnes utvalget av avisen har gått unødige langt i å trekke frem personlige detaljer som går ut over rammen for hva som har relevans til selve drapssaken (PFU sak 1999-155).*

Vær Varsom-plakaten punkt 4.7 sier at man skal være varsom med bruk av navn og bilder og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Pressen oppfordres til å vise særlig vaksomhet ved omtale av saker på et tidlig stadium av etterforskning, i saker som gjelder unge lovovertridere og der identifiserende omtale kan føre til urimelig belastning for tredje person. Pressens etiske regelverk slår fast at identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov, og bruker fare for gjentakelse som en grunn til å identifisere eller når omtaltes identitet eller samfunnsrolle har klar relevans til de forhold som omtales. Vær Varsom-plakaten åpner også for identifisering når dette vil hindre at uskyldige blir utsatt for uberrettiget mistanke. 12,68 % av klagen innen stoffområdene kriminalitet og helse kommer fra bedrifter og næringsdrivende. Hele 67,5 % av

klagene mot kriminalitet og rettsvesen fremmes av privatpersoner. Privatpersoner, som aldri er nevnt i avisspaltene men bare lest om alt det gale alle andre gjør, vil nok oppleve det som en ekstra belastning å bli omtalt i pressen i tillegg til å være i politiets søkelys, være del av en straffesak eller være part i en sivilrettlig tvist. Et annet moment er at en person som befinner seg i en av de nevnte situasjonene ofte vil være representert ved advokat, og således kan få profesjonell veiledning og hjelp i forhold til å fremme en klage til PFU. Dette kan også forklare hvorfor det rettes så mange klager mot stoffområde kriminalitet og rettsvesen.

Generalsekretæren har benyttet seg av initiativretten 5 ganger mot stoffområdet kriminalitet og rettsvesen. Med tanke på at initiativretten kun er brukt 11 totalt ganger i løpet av perioden som er målt, utpeker stoffområdet innen kriminalitet og rettsvesen seg som stoffområder generalsekretæren til Norsk Presseforbund reagerer sterkt på. Også generalsekretæren reagerte på pressens dekning av Orderud-saken og klaget Dagbladet inn for et intervju med Bodil Kirkemo, mor til de tiltalte Kristin Kirkemo og Veronica Orderud. Nors Presseforbunds generalsekretær skriver at;

" Bodil Kirkemo mener seg neppe misbrukt av Dagbladet. Men norsk presse har lagt - og bør legge - betydelig vekt på sitt objektive ansvar overfor mennesker som befinner seg i situasjoner hvor ingen for alvor kan ventes å være fullt klar over virkningene av sine uttalelser. Pressen har et informasjonsansvar, men ingen 'informasjonsplikt'. Og det må naturligvis særlig gjelde i forhold til ytterst private meddelelser. "

Klageren anser at en mor som har begge sine døtre siktet for drap eller medvirkning til drap, ikke kan forventes å besitte det som kalles normal dømmekraft. "Vær Varsom-plakaten pålegger mediene å ' vise hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse '. Det må i hvert fall gjelde i dette tilfellet. Offentligheten har heller ikke krav på opplysninger fra intimsfæren." (PFU sak 1999-152)

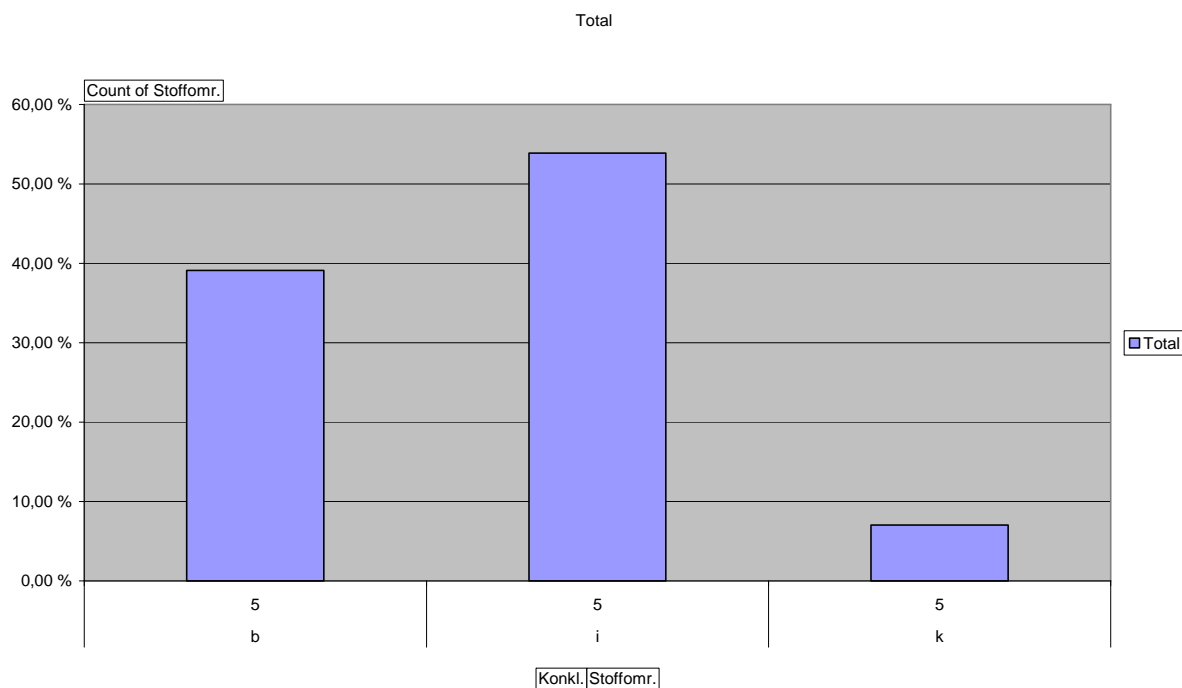
Utvalget konkluderte med at Dagbladet hadde brutt god presseskikk og uttaler at deler av intervjuet bryter med de presseetiske varsomhetskrav knyttet til menneskers privatliv og intimsfære. Utvalget understreker den særlige plikt Dagbladet hadde til å vurdere morens følelsesmessige situasjon (ibid).

Tabell 5.2 Prosentvis fordeling av stoffområde fordelt på år 1995-2005 (N=1080)

År	Stoffområde									Total
	Politikk og offentlig forvaltning	Helse, utadanning og miljø	Økonomi og næringsstoff	Trafikkforhold og ulykker	Kriminalitet og rettsvesen	Internasjonale forhold	Kunst, kultur og underh.	Sport	Diverse	
1995	27,06 %	12,94 %	11,76 %	3,53 %	31,76 %	2,35 %	4,71 %	1,18 %	4,71 %	100,00 %
1996	14,94 %	20,69 %	6,90 %	4,60 %	42,53 %	0,00 %	2,30 %	0,00 %	8,05 %	100,00 %
1997	16,92 %	18,46 %	9,23 %	4,62 %	27,69 %	0,00 %	3,08 %	1,54 %	18,46 %	100,00 %
1998	21,05 %	22,11 %	13,68 %	6,32 %	15,79 %	3,16 %	6,32 %	3,16 %	8,42 %	100,00 %
1999	19,44 %	15,74 %	13,89 %	4,63 %	23,15 %	1,85 %	8,33 %	0,93 %	12,04 %	100,00 %
2000	6,19 %	16,49 %	18,56 %	6,19 %	24,74 %	0,00 %	10,31 %	4,12 %	13,40 %	100,00 %
2001	12,17 %	20,87 %	20,00 %	3,48 %	22,61 %	0,87 %	6,96 %	3,48 %	9,57 %	100,00 %
2002	14,53 %	23,08 %	14,53 %	3,42 %	17,09 %	1,71 %	13,68 %	0,85 %	11,11 %	100,00 %
2003	13,58 %	19,75 %	16,05 %	3,70 %	34,57 %	0,00 %	7,41 %	1,23 %	3,70 %	100,00 %
2004	10,17 %	12,71 %	16,10 %	1,69 %	33,05 %	1,69 %	9,32 %	3,39 %	11,86 %	100,00 %
2005	12,50 %	13,39 %	16,96 %	3,57 %	22,32 %	0,89 %	9,82 %	3,57 %	16,96 %	100,00 %
Total	15,00 %	17,78 %	14,72 %	4,07 %	26,30 %	1,20 %	7,87 %	2,22 %	10,83 %	100,00 %

Kilde: PFU-basen.

Tabell 5.2 viser at klager mot kriminalsaker har vært det stoffområdet det klages mest mot i alle år bortsett fra i 1998 og 2002.

Figur 5.2 Prosentvis fordeling av "konklusjon; brudd (b), ikke brudd (i) og kritikk (k)" innen stoffområde 5 "kriminalitet og rettsvesen" (N=284). Målt periode 1995-2005.

Kilde: PFU-basen.

Av alle klagen mot stoffområder innen kriminalitet og rettsvesen mener 6,34 % av klagerne at redaksjonen har handlet i strid med kildene, hele 65,14 % mener publikasjonen har handlet i strid med personvernlovene og 25,7 % mener at artikkelen det klages på strider mot både kildene og personvernlovene. Kun 2,46 % mener det er begått presseetisk overtramp i forhold til både objektivitetsloven og personvernloven og i 0,35 % av klagen fremmes det klage mot brudd på både integritets-, kilde- og personvernlovene. Tallene forteller oss at det er brudd på personvernlovene det oftest reageres på innen stoff om kriminalitet og rettsvesen.

Av alle uttalelsene mot stoffområde kriminalitet og rettsvesen har PFU konkludert med brudd på god presseskikk i 39,08 % av sakene. I 53,87 % av sakene har utvalget kommet med fellede uttalelse og utvalget har kritisert 7,04 av sakene.

I de sakene utvalget har konkludert med brudd på god presseskikk er 64,86 % brudd på personvernloven. I 27,93 % av sakene hvor utvalget har konkludert med brudd på god presseskikk har berørt part hevdet at det foreligger brudd på både kildene og personvernlovene i samme presentasjon. Identifisering er stikkordet som oftest går igjen i saker som omhandler kriminalitet og rettsvesen, men saklighet og omtanke i presentasjonen og samtidig imøtegåelse eller tilsvarsrett går også ofte igjen i disse sakene.

En nyttig tilnærming til stoffområdet kriminalitet og rettsvesen vil være å gå nærmere inn på hva det klages mot, og ikke minst hvilke type saker som felles for brudd på god presseskikk eller ikke. Klarer utvalget å være konsekvent i sin rolle som bedømmer av god presseskikk eller ikke?

5.1.2 HELSE, UTDANNING OG MILJØ (STOFFOMRÅDE 2)

Kategorien omfatter stoff om helseforhold, sykehus og pleiehjem, skole, utdanning og forskning, natur- og miljøvern, flyktninge- og innvandrerspørsmål og humanitære innsamlinger. Allern (2001B) opplyser at dette er nyheter som karakteriseres som myke stoffområdet, det vil si at nyhetene i noen større grad enn på andre områder handler om menneskers liv, livsvilkår og sosiale engasjement.

Figur 5.1 viser at 17,78 % av uttalelsene fra PFU for perioden 1995-2005 gjelder helse, utdanning og miljø, og av tabell 5.2 ser vi at helse, miljø og utdanning er en kategori som ligger blant de tre stoffområdene det klages mest mot i hele perioden som er målt.

Tabell 5.2 Prosentvis fordeling stoffområde "helse, utdanning og miljø" på berørt part (N=192). Målt periode 1995-2005.

Berørt part:	
Privatperson	28,13 %
Bedrift/næringsdrivende	7,81 %
Forening/foreningsledere	11,98 %
Politiker/politisk part/organisasjon	0,52 %
Offentlig forvaltningsorgan/ansatt	10,42 %
Helseinstitusjon/personell	19,79 %
Redaktør/journalist/mediebedrift	1,04 %
Kjendis/offentlig person	0,52 %
Utdanningsinstitusjon/personell	18,23 %
Diverse	1,04 %
Kirke- og trossamfunn m/ ledere	0,52 %
Totalt	100,00 %

Kilde: PFU-basen.

Også innen stoffområdene helse, utdanning og miljø er det privatpersoner som representerer den største gruppen som føler seg berørt av presseetisk overtramp. I og med at kategorien omhandlet helse og utdanningsstoff ser vi naturlig at både helseinstitusjoner/personell og utdanningsinstitusjon/personell representerer store klagegrupper, eller rettere sagt er berørt part i mange saker, og slår vi disse to kategoriene sammen blir totalen berørt part innen disse to kategoriene høyere enn privatpersoner som berørt part. Tabellen viser også at generalsekretæren i Norsk presseforbund ikke har benyttet initiativretten til å klage mot artikler som omhandler helse, sosial og miljø.

Størstedelen av klagen dreier seg om brudd på personvernnormene. I 47,40 % av klagen som utvalget har behandlet mener berørt part at det er begått overtramp mot personvernnormen. I 25,2 % av klagen mener berørt part at artikkelen er et brudd på både kildennormene og personvernnormene, og i 13,54 % av sakene klages det på brudd på kildennormene. 5 % av klagen mener det er begått overtramp mot enten objektivitetsnormene og integritetsnormene, og de resterende 8,33 % klager på brudd på flere av normene samlet.

Av alle uttalelsene PFU har kommet med innen stoffområdet helse, utdanning og miljø har utvalget konkludert med at 39,06 % av sakene innebærer brudd på god presseskikk, 53,13 % av klagen innebærer ikke brudd på god presseskikk og utvalget har konkludert med kritikk i 7,81 % av klagen.

I de sakene PFU har konkludert med brudd på god presseskikk er det 1 sak hvor det klages på brudd på objektivitetsnormen, 1 sak hvor det klages på brudd på både objektivitetsnorm og personvernnorm, 1 sak hvor det klages på brudd på integritet- samt personvernnormene, 7 saker hvor det klages på brudd på kildennormene, 31 saker hvor det klages på brudd på personvernnormene og 32 saker hvor det klages på brudd på både kildennormene og personvernnormene. Igjen ser vi at det klages mest på kildennormene og personvernnormene.

5.1.3 POLITIKK OG OFFENTLIG FORVALTNING (STOFFOMRÅDE 1)

”Gruppen finner altså at Dagbladet har opptrådt innenfor presseetikken grenser i saken. Drøftelsene viser at enkelthandlinger kan diskuteres, og at det er problemstillinger knyttet til omtale av personers integritet, men konklusjonen er altså at dette har vært saklig, relevant, korrekt og balansert.” (Fra Dagbladets interngranskning av Tore Tønne-dekningen sitert i Tumyr 2005:197-198).

Forskerne som gransket Tønne-saken for Norsk Presseforbund var ikke enige i at Dagbladets dekning var så bra, og brukte ord som massiv, ensrettet og personfokusert. Flere medier ble kritisert av forskerne Guri Hjeltnes, Svein Brurås og Henrik Syse (Tumyr 2005:196).

Stoffområde politikk og offentlig forvaltning omfatter alle nyhetssaker om virksomheten til de politiske partene, deres medlemmer og ungdomsorganisasjonene, det som skjer på Stortinget, i fylkestingene og kommunestyrene, samt nyheter knyttet til behandlingen i statlig, fylkeskommunal og kommunal forvaltning.

Tabell 5.2 viser at 1995 var et toppår for kategorien politikk og offentlig forvaltning. 27,06 % av sakene utvalget behandlet dette året dreide seg om politikk eller offentlig forvaltning, og stoffområde kriminalitet og rettsvesen var eneste kategori som var større. Året etter – i 1996 – utgjorde politikk og offentlig forvaltning 14,94 % av alle sakene som ble behandlet av PFU, i 1997 var tallet 16,92 %, i 1998 21,05 %, i 1999 19,44 %. I år 2000 utgjør stoffområdet politikk og offentlig forvaltning kun 6,19 % av sakene som behandles av utvalget. I perioden 2001-2005 varierer andelen mellom 12 og 14 %, og er i 2004 nede på 10,17 %.

Det er politikere/politiske partier og offentlig forvaltningsorgan/offentlig ansatte som utgjør de to største gruppene av klagere, eller mer korrekt berørt part. I 37,04 % av sakene er det en politiker eller politisk part som er berørt av artikkelen og i 29,63 % er det et offentlig forvaltningsorgan eller offentlig ansatt som er berørt. Tilsvarende tall for privatperson er 16,57 %. Initiativretten er brukt en gang innenfor politikk og offentlig forvaltning, noe som utgjør 0,62 %.

Trenden fra de andre stoffområdene gjelder også for politikk og offentlig forvaltning i forhold til hvilke presseetiske normer det klages på. 50 % av klagen dreier seg om brudd på personvernnormen og 27,78 % gjelder brudd på både kilde- og personvernnormene. 11,73 % av klagen hevder at pressen har brutt med kildennormene og 3,09 % mener pressen har brutt med integritetsnormene.

Tabell 5.3 Prosentvis fordeling av saker innen politikk og offentlig forvaltning fordelt på etisk norm (N=155). Målt periode 1995-2005.

Etisk norm	
Integritetsnormene	3,09 %
Kildennormene	11,73 %
Personvernnormene	50,00 %
Objektivitet- og kildennormene	1,85 %
Objektivitet-, kilde- og personvernnormene	1,85 %
Objektivitet- og personvernnormene	1,23 %
Integritet- og kildennormene	0,62 %
Integritet- og personvernnormene	1,85 %
Kilde- og personvernnormene	27,78 %
Totalt	100,00 %

Kilde: PFU-basen.

PFU har kommet med frifinnende uttalelser i 60,49 % av sakene innenfor stoffområde politikk og offentlig forvaltning, og dette er den høyeste frifinnelsesprosenten så langt. I 34,57 % av sakene har utvalget kommet med en fellende uttalelse og 4,94 % av sakene har endt med kritikk.

Tabell 5.4 Prosentvis fordeling av saker innen politikk og offentlig forvaltning hvor utvalget har konkludert med brudd på god presseskikk fordelt på etisk norm (N=55). Målt periode 1995-2005.

Etisk norm	
Integritetsnormene	5,36 %
Kildennormene	3,57 %
Personvernnormene	51,79 %
Objektivitet- og kildennormene	1,79 %
Objektivitet- og personvernnormene	1,79 %
Integritet- og kildennormene	1,79 %
Integritet- og personvernnormene	3,57 %
3, 4	30,36 %
Totalt	100.00 %

5.1.4 ØKONOMI OG NÆRINGSSTOFF (STOFFKATEGORI 3)

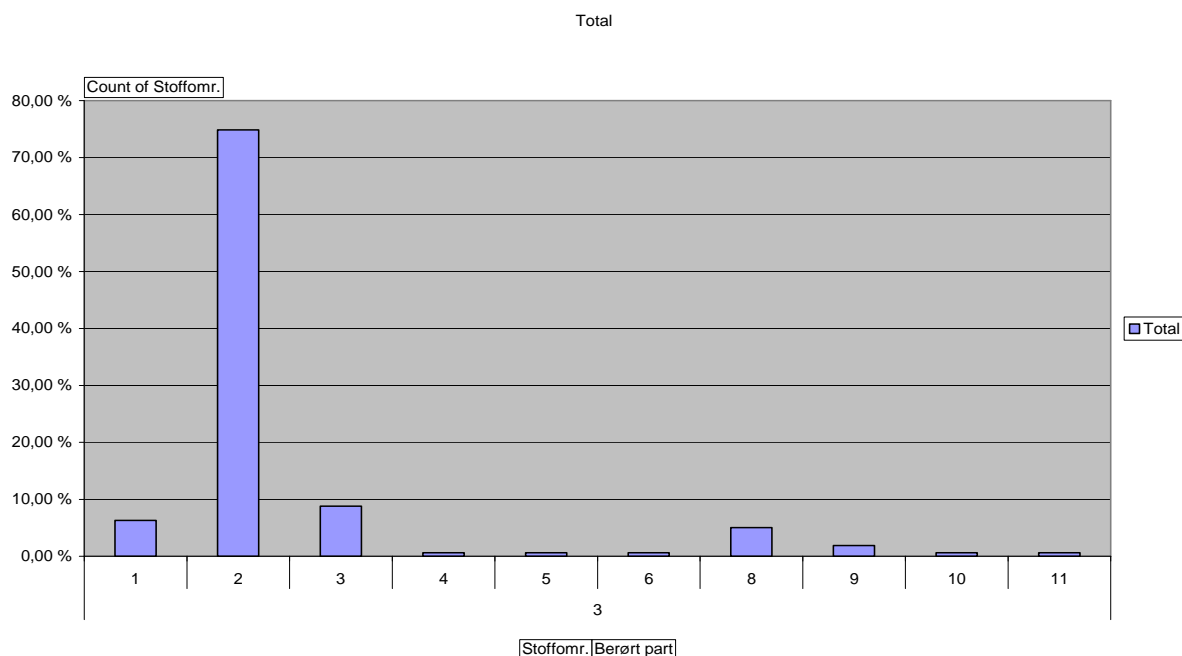
”Den økonomiske journalistikken har endret karakter og er blitt mer omfattende [...] Økonomijournalistikken er også personorientert og maktavslørende, gjerne med vekt på dramatikken rundt dragkamper om posisjon og innflytelse i tunge deler av næringslivet.” (Østerud m. fl. 2003:135).

Av uttalelsene PFU har kommet med i løpet av 1995-2005 dreier 14,72 % seg om stoff innen kategorien økonomi og næringsstoff. Av tabell 5.2 ser vi at antall uttalelser fra

PFU innen stoffområdet økonomi og næringsstoff har variert fra rundt 6 til ca 14 % i perioden 1995-1999. For årene 2000 og 2001 steg andelen uttalelser som omhandler økonomi og næringsstoff til henholdsvis 18,56 og 20 %. I 2002 sank tallet til 14 % igjen, men fra 2003 og ut perioden som er målt ligger andelen på 16 %. At økonomistoffet utgjør en gradvis større andel av sakene som behandles kan skyldes nettopp den endrede journalistiske tilnærmingen til dette stoffområdet.

Erik Tumyr (2005:138) skriver om sin første arbeidsdag i nisjeavisen Dagens Næringsliv; ”Men nå var jeg ihverfall kommet til en seriøs avis og en jobb som ikke innebar trusler og faenskap. Trodde jeg”. Tumyr gikk ”under cover” og avslørte Røkkes kjøpte båtsertifikat. Om arbeidsmetoden skriver han: ”Vi gjorde en jobb i et etisk grenseland. Arbeidsmetodene var spesielle – noen mener nok at de var uakseptable. Andre vil forhåpentligvis si at vi holdt oss innenfor den ”røde streken”. Erttertiden får dømme.” (Tumyr 2005:152-153).

Hvem er det som klager, det vil si er berørt part, på pressens dekning av økonomi og næringsstoff?

Figur 5.3 Prosentvis fordeling av berørt part for stoffområde økonomi og næringsliv. N=159. Målt periode 1995-2005.

Kilde: PFU-basen.

Kategori 2 "bedrift/næringsdrivende" skiller seg tydelig ut. I uttalelser som omhandler artikler innen økonomi og næringsliv er det i 74,84 % av sakene en bedrift eller næringsdrivende som er berørt av artikkelen det klages på. På en andre plass kommer gruppe 3 "organisasjon/tillitsvalg". Innen stoffområdet økonomi og næringsliv er gruppe 1 "privatpersoner" kun berørt part i 6,29 % av sakene som er behandlet. Her ser vi en tydelig forskjell fra kriminalitet og rettsvesen samt helse, utdanning og miljø hvor privatpersoner var berørt part i langt større grad.

Generalsekretæren til Norsk presseforbund har benyttet seg av initiativretten i en sak innen stoffområdet økonomi og næringsliv. Trønder-Avisa hadde i sin omtale av et nyåpnet butikkssenter ikke er tydelig skille mellom tekst og reklame i følge generalsekretæren. Utvalget støttet hans synspunkt, og Trønder-Avisa fikk en fellende uttalelse mot seg.

Ser vi nærmere på hvilke etiske normer PFU-saken omhandler brutt viser tallene følgende resultat;

Tabell 5.5 Prosentvis fordeling av saker innen økonomi og næringsliv fordelt på etisk norm (159). Målt periode 1995-2005.

Etisk norm	
Objektivitetsnormene	0,63 %
Integritetsnormene	9,43 %
Kildenormene	10,69 %
Personvernnormene	36,48 %
Objektivitet- og kildenormene	0,63 %
Objektivitet-, kilde- og personvernnormene	0,63 %
Objektivitet- og personvernnormene	1,26 %
Integritet- og kildenormene	0,63 %
Integritet- og personvernnormene	1,26 %
Kilde- og personvernnormene	38,36 %
Total	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Igjen ser vi at den største kategorien er kombinasjonen av kilde- og personvernnormene etterfulgt av klager på personvernnormene og integritetsnormene. Antall klager som mener det foreligger brudd på integritetsnormen er forholdsvis høyt i forhold til de to foregående stoffområdene. Av klagene hvor det hevdes brudd på integritetsnormen dreier 80 % av sakene seg om Vær Varsom-plakatens punkt 2.6

”Avvis alle forsøk på å bryte ned det klare skillet mellom reklame og redaksjonelt innhold. Avvis også reklame som tar sikte på å svekke tilliten til den redaksjonelle troverdighet og pressens uavhengighet.”

PFU har konkludert med brudd på god presseskikk i 42,77 % av de behandlede sakene, 54,09 % har fått en frifinnende uttalelse og utvalget har konkludert med kritikk i 3,14 % av sakene.

Utvalget har kommet med en fellende uttalelse i 68 av totalt 159 saker innen stoffområdene økonomi og næringsliv. Hvis man ser nærmere på de fellende uttalelsene viser dataene at 41,18 % gjelder brudd på kilde- og personvernnormene, 32,35 % gjelder brudd på personvernnormene og 16,18 % av sakene hvor utvalget har kommet med en fellende uttalelse gjelder brudd på integritetsnormene.

5.1.5 DIVERSE (STOFFOMRÅDE 9)

Kategorien er en samlekategori for stoff som faller utenfor de andre definerte kategoriene, og omfatter bl. a. personalia, humor, temasider mm.

Tabell 5.2 viser at denne kategorien utgjør 10,83 av totalen for perioden jeg har målt, og at klager mot stoffområdet innen denne kategorien har variert fra 4,71 % i 1995 til 16,96 i 2005. I 1997 sto denne samlekategori for 18,46 % av sakene som ble behandlet av PFU.

Tabell 5.6 Prosentvis fordeling av klager innen samlekategori ”diverse” fordelt på berørt part (N=118)
Målt periode 1995-2005.

Berørt part	
Privatperson	49,57 %
Bedrift/næringsdrivende	14,53 %
Organisasjon/tillitsvalgt	17,95 %
Politiker/politisk parti	0,85 %
Offentlig forvaltningsorgan/offentlig forvaltning	3,42 %
Initiativretten	0,85 %
Helseinstitusjon/helsepersonell	0,85 %
Redaktør/journalist/mediebedrift	8,55 %
Kjendis/offentlig person	1,71 %
Utdanningsinstitusjon/personell	0,85 %
Diverse	0,85 %
Total	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Fordeling av etisk norm det klages mot gjenspeiler resultatet vi har sett fra de andre kategoriene; 58,12 % hevder pressen har handlet i strid med personvernnormene, 14,53 % i strid med både kilde- og personvernnormene, 10,26 % i strid med kildennormene, 8,55 % i strid med integritetsnormene, 3,42 % i strid med integritet- og personvernnormene, og de resterende 5,13 % mener oppslagene er i strid med ulike kombinasjoner av de fire normene.

PFU har kommet med fellende uttalelse i 42,74 % av sakene, frifinnende uttalelser i 46,15 % av sakene og kritikk i 11,11 % av sakene. Diversekategorien er dermed en av kategoriene hvor konklusjonen ”kritikk” brukes oftest.

5.1.6 KUNST, KULTUR OG UNDERHOLDNING

Denne kategorien omfatter stoff om de klassiske kulturområdene, om medier, arkitektur, historie, kirke og religion. I tillegg omfatter kategorien anmeldelser og underholdningsstoff inkludert ulike typer kjendisstoff og stoff om kongehuset.

”For en gangs skyld hadde Se og Hør blitt dømt i PFU. Bladet var dømt for å ha montert et bilde av kronprins Haakon og hans daværende kjæreste Mona Woll Håland – uten å opplyse leserne om at det var en fotomontasje. Medier som blir dømt i PFU er nødt til å trykke hele uttalelsen. Nelvik var av en annen oppfatning, og sa til desken at dette var ikke noe å plage leserne med” (Melnæs 2007:69).

7,87 % av sakene som har endt med uttalelse fra PFU i perioden 1995-2005 gjelde saker innen stoffområdet kunst, kultur og underholdning. Den historiske utviklingen viser at dette stoffområdets andel av antall klager har variert sterkt fra 2,30 % i 1996 via 10,31 % i år 2000 til 9,82 % i 2005.

Datamaterialet viser at det er tre kategorier av berørt part som utmerker seg innen stoffområdet kunst, kultur og underholdning;

Kjendis/offentlig person er berørt part i 24,71 % av klagen,

kirkesamfunn/forstander med ledere er berørt part i 17,65 % av klagen,

journalister/redaktører/mediebedrifter er berørt part i 18,82 % av klagen og privatpersoner er berørt part i 16,47 % av sakene.

Hvis man går videre og ser på hvilke etiske normer berørt part mener kommer til anvendelse ser vi igjen at personvernnormen utpeker seg. Hele 60 % av klagen innen kunst, kultur og underholdning hevder at pressen har brutt personvernnormen, 20 % mener pressen har brutt både kilde- og personvernnormen og 5 % mener at den påklagede artikkelen representerer et brudd på kildene.

Tabell 5.7 Prosentvis fordeling av saker innen kunst, kultur og underholdning fordelt på etisk norm (N=155). Målt periode 1995-2005.

Etisk norm	
Objektivitetsnormene	4,71 %
Integritetsnormene	2,35 %
Kildene	5,88 %
Personvernnormene	60,00 %
Objektivitet-, kilde- og personvernnormene	1,18 %
Objektivitet- og personvernnormene	2,35 %
Objektivitet-, kilde- og personvernnormene	1,18 %
Integritet- og personvernnormene	2,35 %
Kilde- og personvernnormene	20,00 %
Totalt	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Når det gjelder saker innen kunst, kultur og underholdning har PFU konkludert med brudd på god presseskikk i 41,18 % av sakene, ikke brudd på god presseskikk i 52,94 % av sakene og konkludert med kritikk i 5,88 % av sakene.

I 35 saker (41,18 %) har utvalget konkludert med brudd på god presseskikk. Disse 35 sakene kan igjen fordeles på etisk norm;

27 saker (77,14 %) er brudd på personvernnormen, 5 saker (14,29 %) representerer brudd på både kilde- og personvernnorm. I 1 sak (2,86 %) har berørt part ment av det er brudd på integritet-, kilde- og personvernnorm, og i 2 saker (5,71 %) hvor utvalget har kommet med en fellede uttalelse har berørt part klaget på både integritet- og personvernnormene.

5.1.7 TRAFIKKFORHOLD OG ULYKKER (STOFFOMRÅDE 4)

Denne kategorien omfatter ulike trafikk- og kommunikasjonsforhold og ulike ulykker og skader. Tabell 5.2 forteller oss at klager mot denne kategorien utgjør en liten av del av klagen som behandles av PFU, kun 4,07 % av alle sakene hvor PFU har kommet med en uttalelse i perioden 1995-2005 gjelder stoff om trafikkforhold eller ulykker.

Tabell 5.2 forteller også at andelen klager mot trafikkforhold og ulykker jevnt over har vært lav. I 2004 utgjorde andelen kun 1,69 % og høyeste andel av totalen finner vi i 1998 da klager mot trafikkforhold eller ulykker utgjorde 6,32 % av sakene som ble behandlet av utvalget

Tabell 5.9 Prosentvis fordeling av alle saker innen stoffområde trafikkforhold og ulykker fordelt på berørt part (N=50). Målt periode 1995-2005.

Berørt part	Total
Privatpersoner	79,55 %
Bedrift/næringsdrivende	9,09 %
Organisasjon/tillitsvalgt	4,55 %
Offentlig forvaltningsorgan/offentlig ansatt	4,55 %
Helseinstitusjon/helsepersonell	2,27 %
Total	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Når det gjelder etisk norm det klages på innen trafikkforhold og ulykker skiller personvernnormene seg særskilt ut; hele 70,45 % av klagen hevder det foreligger brudd på personvernnormene. Svært mange av klagen henviser til Vær Varsom-plakatens punk 4.1 ”Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon”.

I 15,91 % av sakene klages det på brudd på både kilde- og personvernnormene, i 11,36 % av sakene mener klager at det er brudd på kildennormene og i 2,27 % av sakene mener klager det foreligger brudd på integritetsnormene.

5.1.8 SPORT (STOFFOMRÅDE 8)

Stoffområdet ”sport” omfatter alle sportsbegivenheter og stoff relatert til idrettsarrangementer, de ulike idrettsklubbene og utøverne. Sport utgjør den nest minste kategorien med 2,22 % av klagen i perioden 1995-2005.

Tabell 5.11 Prosentvis fordeling av stoffområde sport på berørt part (N=24). Målt periode 1995-2005.

Berørt part	Total
Privatperson	41,67 %
Bedrift/næringsdrivende	8,33 %
Organisasjon/tillitsvalgt	33,33 %
Kjendis/offentlig person	16,67 %
	100,00 %

Kilde: PFU-basen

De etiske normene det klages mot er – i likhet med de andre kategoriene – overveiende personvernnormene. 58,33 % av klagende gjelder brudd på personvernnormen, 16,37 % av klagene er rettet mot brudd på kildenormene, 4,17 % av klagene dreier seg om brudd på objektivitetsnormene og 4,17 % dreier seg om brudd på integritetsnormene. I 8,33 % av klagene innen stoffområdet sport mener klager at påklaget artikkel bryter med både kilde- og personvernnormen, og i 8,33 % av sakene klages det på brudd på objektivitet-, kilde- og personvernnormene i samme sak.

Kun 20,83 % av klagene mot sportsrelatert stoff har fått medholdt i at det foreligger brudd på god presseskikk. I hele 75 % av sakene har PFU kommet med frifinnende konklusjon, og i 4,17 % av sakene har utvalget konkludert med kritikk.

5.1.9 INTERNASJONALE FORHOLD (STOFFOMRÅDE 6)

Stoffområdet ”internasjonale forhold” omfatter nyheter om forhold utenfor Norge, men kan godt dreie seg om nordmenn som befinner seg i utlandet. Internasjonale forhold det stoffområdet som generere færrest klager på presseetikk, og kun 1,20 % av sakene PFU har avgitt uttalelse i gjelder saker innen dette stoffområdet for perioden 1995-2005.

Tabell 5.10 Prosentvis fordeling av stoffområde internasjonale forhold på berørt part (N=13)

Målt periode 1995-2005.

Berørt part:	Total
Privatperson	53,85 %
Bedrift/næringsdrivende	7,69 %
Organisasjon/tillitsvalgt	23,08 %
Redaktør/journalist/mediebedrift	7,69 %
Kjendis/offentlig person	7,69 %
Total	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Også innenfor denne kategorien ser vi samme tendens som for de andre stoffområdene når det gjelder hvilke etiske normer det klages på. 69,23 % av klagen hevder det foreligger brudd på personvernnormene, 7,69 % mener det foreligger brudd på kildennormene, og 23,08 % mener det foreligger brudd på begge disse normene.

PFU har kommet med fellende uttalelse i 38,46 % av sakene de har behandlet innen denne kategorien, og kommet med frifinnende uttalelse i 61,54 % av sakene. I denne kategorien har PFU ikke benyttet seg av konklusjonen ”kritikk” i noen saker.

5.1.10 OPPSUMMERING STOFFOMRÅDE

Saker omkring kriminalitet og rettsvesen utpeker seg som det stoffområdet det klages mest på når vi ser tallene for 1995-2005 under ett. Dette stoffområdet utpeker seg ved at initiativretten er brukt fem ganger.

Gjennom sin behandling av klage mot dekning av Orderud-saken åpner PFU for at denne saken har en spesiell karakter. Utvalget signaliserer dermed de presseetiske reglene er tøyelige ut i fra dimensjonen på saken som omtales. Dersom en person myrdes i en familietragedie er man forsiktige med å omtale private forhold, dersom to personer myrdes åpnes dørene for nærmere granskning, og når tre mennesker myrdes er alt lov for å uttrykke det litt flåsete. De presseetiske reglene eksisterer nettopp for å veilede redaktører og journalister når de havner i en situasjon hvor det er uklart om man er i ferd med å krysse noen etiske grenser eller ikke. Dersom selvjustissystemet konkluderer med at en sak er av så spesiell karakter at reglene kan settes til side eller tøyes betraktelig kan man lure på om det er pressen som gjennom sin valg former presseetikken, og PFU i etterkant blir et sandpåstrøingsorgan som tilpasser egne regler og vurderinger i forhold til hva som allerede har vært på trykk. En inngående analyse av hvilke saker som får en fellende uttalelse og hvilke saker som får kritikk vil kunne si noe om hvor konsekvent utvalget er i sin argumentasjon rundt hva som er å anse som god presseskikk eller ikke.

Stoffområde helse, utdanning og miljø er også et stoffområde det klages ofte mot, og både helseinstitusjoner/personell og utdanningsinstitusjoner/personell representerer over 40 % av klagerne innen stoffområdet.

Innen politikk og offentlig forvaltning ser vi igjen at berørt part samsvarer med stoffkategori; politisk part/politiker og offentlig forvaltningsorgan/offentlig ansatt representerer mer enn 66 % av berørt part i denne kategorien. Kategorien skiller seg ut ved at såpass mange som 60,49 % av sakene ender med frifinnende uttalelse.

I sak 2005-001 PFU utvalget blant annet;

”Pressens Faglige Utvalg vil på generelt grunnlag peke på at et må være stor takhøyde i den politiske reportasjen, og at det er tradisjon for at politikere, og særlig politikere i sentrale posisjoner må være forberedt på å tåle relativt mye og hard kritikk.”

Når det gjelder ansatte i offentlig forvaltning har PFU i sak 1995-107 uttalt følgende;

”Pressens Faglige Utvalg vil understreke at det er pressens oppgave å avdekke kritikkverdige forhold. Utvalget viser samtidig til tidligere uttalelser, hvor det er presisert at personer som utøver myndighet i stilling eller tillitsverv må akseptere en mer nærgående omtale enn andre”.

Den generelle holdningen er at politikere og personer som utøver myndighet i stilling eller tillitsverv må akseptere en mer nærgående omtale enn andre, og dette vil være med på å forklare den høye andelen av frifinnende uttalelser innen kategorien politikk og offentlig forvaltning.

Stoffområde økonomi og næringsliv skiller seg ut ved at over 70 % av de som følte seg berørt av påklaget artikkel var bedrifter eller næringsdrivende. Dette stoffområdet har altså den mest ensartede klagegruppen, og det er innen dette stoffområdet det klages

oftest på integritetsnormene som blant annet inneholder regler om å skille tekst og reklame.

Kategorien ”diverse” skiller seg ut ved at det er innen denne kategorien utvalget har brukt konklusjonen ”kritikk” oftest, og kategorien kommer på en andreplass når det gjelder prosentvis klager mot integritetsnormene. I kategorien ”diverse” finner man blant annet upuliserte leserbrev og kronikker. Det følger av integritetsnormene at den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for mediets innhold. Dette kan være forklaringen på at andelen som klager på integritetsnormene er såpass høyt i denne kategorien.

Kategorien kunst, kultur og underholdning omfatter media og kirke og religion, og dette gjenspeiles i tallene for berørt part. Kategorien har den største andelen klagere fra media selv, og er så og si det eneste stoffområdet hvor kirkesamfunn har fremmet klage. Sammen med stoffområde sport representerer kunst, kultur og underholdning de stoffområdene kjente personer oftest tar ut klage mot.

Trafikkforhold og ulykker utpeker seg fordi nær 80 % av klagene fremmes av privatpersoner. Kategorien skiller seg også ut fordi ca 70 % av klagene som fremmes hevder det foreligger brudd på personvernnormene. Personvernnormene er de normene det klages mest på innen alle stoffområdene, men ofte i kombinasjon med kildenormene.

Sport og internasjonale forhold skiller seg ut ved at de utgjør en liten andel av innkomne klager. I tillegg viser tallene at etter privatpersoner er organisasjoner/forening/tillitsvalgt den største klagegruppen for både internasjonale forhold og sport.

5.2 HVILKE TYPER AVISER KLAGES INN FOR PFU?

Tabell 5.11 Prosentvis fordeling av klager fordelt på type avis (N=1080). Målt periode 1995-2005.

Type publikasjon	Total
Riksavis	11,30 %
Storby Dagsavis alene	1,85 %
Storby Dagsavis nummer 1	8,15 %
Storby Dagsavis nummer 2	5,83 %
Lokale dagsaviser alene	28,33 %
Lokale dagsaviser nummer 1	5,00 %
Lokale dagsaviser nummer 2	5,93 %
Andre lokalaviser	10,19 %
Andre lokalaviser nummer 1	0,46 %
Andre lokalaviser nummer 2	2,13 %
Nisje finans	4,63 %
Nisje annet	2,78 %
Annet	13,43 %
Total	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Det er de lokale dagsavisene det klages oftest mot. Den lokale dagsavisen kommer ut fire ganger eller mer i uken, og som har et geografisk begrenset dekningsområde (utenom de fire store byene). Legger vi sammen tallene for underkategorien til kategorien storby dagsavis havner denne kategorien på en andreplass etterfulgt av kategorien annet som inkluderer alle tidsskrifter, gratismagasiner, studentaviser mm. Hvis vi legger sammen kategoriene andre lokalaviser alene, nummer 1 og nummer 2 vil denne kategorien havne på en fjerdeplass. Overraskende nok havner riksavisene nede på en femteplass.

De **riksdekkende avisene** har fått fellende uttalelse i 32,79 % av klagen, frifinnende uttalelse i 59,84 % av sakene og kritikk i 7,38 % av sakene.

Storby dagsavis alene har fått fellende uttalelse i 25 % av sakene, frifinnende uttalelse i 60 % av sakene og kritikk i 15 % av sakene.

Tilsvarende tall for **storby dagsavis nummer 1** er 29,55 % fellende uttalelser, 61,36 % frifinnende uttalelser og i 9,09 % av sakene har utvalget konkludert med kritikk.

Storby dagsavis nummer 2 skiller seg ut ved at PFU har kommet med fellende uttalelse i 42,86 % av sakene. Nummer 2 avisene er frifunnet i 50,79 % av sakene og

har fått kritikk i 6,35 % av sakene. Tallene viser altså at nummer 2 avisene oftere dømmes for brudd på god presseskikk.

Lokale dagsaviser alene har i perioden 1995-2005 fått 33,66 % fellende uttalelser, frifinnende uttalelse i 60,78 % av sakene og kritikk i 5,56 % av sakene. Tilsvarende tall for **nummer 1 avisene** er 42,59 fellende uttalelse, 50 % frifinnende uttalelser og kritikk i 7,41 % av sakene. Forskjellen mellom nummer 1 og 2 avisene innen kategorien lokale dagsaviser er ikke så tydelig som for storby dagsavis. **Nummer 2 avisene** blant de lokale dagsavisene har fått fellende uttalelse i 40,63 % av sakene, frifinnende i 56,25 % av sakene og kritikk i 3,13 % av sakene.

Tallene for **andre lokalaviser alene** viser at aviser i denne kategorien har blitt dømt for brudd på god presseskikk i 47,27 % av sakene, fått frifinnende uttalelse i 45,45 % av sakene og kritikk i 7,27 % av sakene. For **andre lokalaviser nummer 1** ser man et litt annet mønster; PFU har endt opp med fellende uttalelse i 60 % av sakene og har konkludert med ikke brudd på god presseskikk i 40 % av sakene. Tallene for **andre lokalaviser nummer 2** er mer like tallene for andre lokalaviser alene. Utvalget har konkludert med brudd på god presseskikk i 47,83 % av sakene, kommet med frifinnende uttalelse i 43,48 % av sakene og konkludert med kritikk for 8,70 % av sakene.

Innen **nisje finans** foreligger det brudd på god presseskikk i 38 % av sakene, frifinnende uttalelse i 56 % av sakene og kritikk i 6 % av sakene. Tilsvarende tall for **nisje annet** er 40 % brudd, 46,67 % ikke brudd og 13,33 % kritikk. Nisje annet utpeker seg ved at utvalget har konkludert med kritikk langt oftere enn i saker mot andre aviser.

I samlekategorien **annet** har PFU kommer med fellende konklusjon i 51,03 % av sakene, frifinnende uttalelse i 42,76 % og har konkludert med kritikk i 6,21 % av sakene.

Tabell 5.12 Prosentvis fordeling av type avis fordelt på konklusjon (N=1080). Målt periode 1995-2005.

Type publikasjon	Brudd	Ikke brudd	Kritikk	Total
Riksavis	32,79 %	59,84 %	7,38 %	100,00 %
Storby dagsavis alene	25,00 %	60,00 %	15,00 %	100,00 %
Storby dagsavis nummer 1	29,55 %	61,36 %	9,09 %	100,00 %
Storby dagsavis nummer 2	42,86 %	50,79 %	6,35 %	100,00 %
Lokale dagsaviser alene	33,66 %	60,78 %	5,56 %	100,00 %
Lokale dagsaviser nummer 1	42,59 %	50,00 %	7,41 %	100,00 %
Lokale dagsaviser nummer 2	40,63 %	56,25 %	3,13 %	100,00 %
Andre lokalaviser alene	47,27 %	45,45 %	7,27 %	100,00 %
Andre lokalaviser nummer 1	60,00 %	40,00 %	0,00 %	100,00 %
Andre lokalaviser nummer 2	47,83 %	43,48 %	8,70 %	100,00 %
Nisje finans	38,00 %	56,00 %	6,00 %	100,00 %
Nisje annet	40,00 %	46,67 %	13,33 %	100,00 %
Annet	51,03 %	42,76 %	6,21 %	100,00 %
	38,98 %	54,26 %	6,76 %	100,00 %

Kilde: PFU-basen

5.3 HVILKEN SJANGER KLAGES DET MOT

Datamaterialet viser at det er nyheter det oftest klages mot. Av de sakene PFU behandlet i perioden 1995-2005 gjaldt 67,96 % av sakene seg om klager mot artikler som faller inn i kategorien nyheter. 14,26 % av klagene var rettet mot artikler som faller inn i kategorien kommenter, 8,52 % av klagene var rettet mot stoff tilhørende feature kategorien og 2,69 % av klagende faller inn i kategorien annet. Sistnevnte omfatter hovedsakelig klager som ikke dreier seg om en konkret artikkel, men går mer på journalistisk adferd, offentliggjøring av PFU-uttalelser, temabilag, upublisert materiale, osv.

Gjennomgangen av sakene som er behandlet av PFU viser at en klage ofte dreier seg om flere oppslag. F. eks. dersom en avis har en oppslag om skolepolitikk og redaktør på lederplass i samme avis kommenterer skolesituasjonen. I slike tilfeller kan ofte flere sjangere være involvert, og 6,39 % av klagene er rettet mot oppslag som omfattes av både nyhets- og kommentarartikkel. Så lite som 0,19 % av klagene er rettet mot oppslag som omfatter både feature og kommentarsjangeren.

Tabell 5.13 Prosentvis fordeling av sjanger fordelt på konklusjon (N=1080). Periode 1995-2005.

Sjanger	Brudd	Ikke brudd	Kritikk	Total
Nyheter	40,60 %	53,54 %	5,86 %	100,00 %
Kommentar	31,82 %	58,44 %	9,74 %	100,00 %
Feature	35,87 %	54,35 %	9,78 %	100,00 %
Annet	68,97 %	24,14 %	6,90 %	100,00 %
Nyheter og kommentar	30,43 %	63,77 %	5,80 %	100,00 %
Feature og kommentar	0,00 %	100,00 %	0,00 %	100,00 %
	38,98 %	54,26 %	6,76 %	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Dersom vi kobler sjanger opp mot konklusjon viser tabell 5.13 at konklusjonen ”ikke brudd” er størst innenfor alle sjangrene. Sjangeren kommentar utpeker seg litt sammen med nyheter og kommentar da dette er kategoriene hvor det oftest konkluderes med ikke brudd på god presseskikk.

I sak 1999-172 uttaler PFU blant annet;

”Pressens Faglige Utvalg har tidligere uttalt at det må kunne anvendes et kraftigere språk og mer tilspissede formuleringer i kommentarer og debattinnlegg enn hva som er vanlig i andre journalistiske sammenhenger”.

5.4 GEOGRAFI

Tabell 5.14 Rene tall og prosentvis fordeling av klager for perioden 1995-2005 fordelt på geografi (N=1080)

Geografi	Rene tall	Prosent
Nord-Norge	182	16,85 %
Trøndelag	50	4,63 %
Vestlandet	130	12,04 %
Østlandet	305	28,24 %
Sørlandet	103	9,54 %
Hele landet	310	28,70 %
Total	1080	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Tabell 5.14 viser at flesteparten av klagenes rettes mot publikasjoner som har hele landet som sitt marked. I denne kategorien kommer de riksdekkende avisene, nisjeavisene, tidsskriftene og de ulike medlemsmagasinene.

Østlandet kommer på en andreplass. Dette er det geografiske området som dekker flest fylkes og har flest beboere. Aviser/publikasjoner i Nord-Norge har fått 16,85 % av

klagene mot seg. Om pressen i Trøndelag er snillere enn ellers i landet, eller om trøndere tåler mer enn andre folk må andre undersøkelser kikke nærmere på. Fakta er at aviser i Trøndelag kun er ansvarlig for 4,63 % av alle sakene PFU har behandlet i perioden 1995-2005.

Tabell 5.15 Prosentvis fordeling av geografi fordelt på konklusjon (N=1080) for perioden 1995-2005.

Geografi	Brudd	Ikke brudd	Kritikk	Total
Nord-Norge	45,05 %	48,35 %	6,59 %	100,00 %
Trøndelag	40,00 %	52,00 %	8,00 %	100,00 %
Vestlandet	30,77 %	61,54 %	7,69 %	100,00 %
Østlandet	34,10 %	59,02 %	6,89 %	100,00 %
Sørlandet	43,69 %	50,49 %	5,83 %	100,00 %
Hele landet	41,94 %	51,61 %	6,45 %	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Hvis man i tillegg til å fordele klager på geografi tar med PFU sin konklusjon forteller tallene oss at 45,05 av klagene som fremmes mot aviser/publikasjoner i Nord-Norge har fått en fellende uttalelse, og dette er den høyeste andelen i forhold til geografi.

Tallene tyder på at avisene/publikasjonene på Vestlandet overholder det presseetiske regelverket for her har PFU bare kommet med fellende uttalelse i 30,77 % av sakene som er behandlet.

Tabell 5.16 Prosentvis fordeling av stoffområde fordelt på geografi (N=1080). Målt periode 1995-2005.

Stoffomr.	Geografi						Total
	Nord-Norge	Trøndelag	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet	Hele landet	
1	18,13 %	20,00 %	16,92 %	19,67 %	13,59 %	7,42 %	15,00 %
2	19,23 %	8,00 %	16,15 %	20,33 %	16,50 %	17,10 %	17,78 %
3	9,89 %	16,00 %	10,77 %	12,79 %	11,65 %	21,94 %	14,72 %
4	3,30 %	8,00 %	6,92 %	4,59 %	3,88 %	2,26 %	4,07 %
5	24,18 %	30,00 %	32,31 %	23,28 %	31,07 %	25,81 %	26,30 %
6	0,55 %	0,00 %	0,00 %	0,98 %	0,97 %	2,58 %	1,20 %
7	7,69 %	6,00 %	3,85 %	7,54 %	6,80 %	10,65 %	7,87 %
8	3,85 %	2,00 %	0,00 %	2,95 %	1,94 %	1,61 %	2,22 %
9	13,19 %	10,00 %	13,08 %	7,87 %	13,59 %	10,65 %	10,83 %
Grand Total	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Kilde: PFU-basen

Fellestrekk for de geografiske sonene er at stoffområdene kriminalitet og rettsvesen er saker som det klages mest på. Det stemmer med figur 5.1 som viste at kriminalitet og rettsvesen var det stoffområdet hvor PFU hadde behandlet flest saker. I Trøndelag er det stoffområde politikk og offentlig forvaltning som kommer på en andreplass. På

Vestlandet tas det ut nesten like mange klager mot politikk og offentlig forvaltning og helse, utdanning og miljø. Disse får derfor en tilnærmet delt andreplass. Også i Nord-Norge og på Østlandet er det liten forskjell mellom klager mot politikk og offentlig forvaltning og mot helse, utdanning og miljø. På Sørlandet er det de myke sakene med kategorien helse, utdanning og sosial som kommer på en andreplass. For de publikasjonene som dekker hele landet er det stoff om økonomi og næringsstoff som kommer på andreplass over stoffområdet det klages mest mot. Noe av forklaringen skyldes at de fleste økonomiske publikasjonene har hele landet som nedslagsfelt.

Tabell 5.17 Prosentvis fordeling av klager fordelt på geografi (N=1080). Målt periode er 1995-2005.

Berørt part	Geografi						Total
	Nord-Norge	Trøndelag	Vestlandet	Østlandet	Sørlandet	Hele landet	
Privatperson	50,55 %	42,00 %	43,85 %	34,10 %	41,75 %	28,71 %	37,59 %
Bedrift/ Næringsdrivende	9,89 %	14,00 %	15,38 %	16,39 %	16,50 %	30,00 %	18,98 %
Forening/ tillitsvalgt	2,20 %	8,00 %	10,77 %	10,82 %	8,74 %	10,65 %	8,98 %
Politiker/ Politisk parti	5,49 %	10,00 %	4,62 %	8,85 %	5,83 %	3,87 %	6,11 %
Offentlig forv. organ/ Off entlig ansatt	12,64 %	14,00 %	12,31 %	11,48 %	4,85 %	7,74 %	10,19 %
Initiativretten	1,65 %	4,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	1,94 %	1,02 %
Helseinstitusjon/ Helsepersonell	4,40 %	0,00 %	4,62 %	4,92 %	8,74 %	2,26 %	4,17 %
Redaktør/journalist/ Mediebedrift	7,14 %	6,00 %	3,08 %	3,28 %	3,88 %	2,58 %	3,89 %
Kjendis/ Offentlig person	2,20 %	0,00 %	1,54 %	2,62 %	3,88 %	6,13 %	3,43 %
Utdanningsinstitusjon/ Utdanningspersonell	3,85 %	2,00 %	3,85 %	4,26 %	3,88 %	3,55 %	3,80 %
Diverse	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,33 %	0,00 %	0,97 %	0,37 %
Kirkesamfunn/ Trossamfunn m/ ledere	0,00 %	0,00 %	0,00 %	2,95 %	1,94 %	1,61 %	1,48 %
Total	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Kilde: PFU-basen

I fem av de seks geografiske kategoriene er det privatpersoner som representerer den største gruppen av berørt part. Unntakte er igjen de publikasjonene som har hele landet som nedslagsfelt. For denne kategorien er det bedrift og næringsdrivende som utgjør den største gruppen innen berørt part. Igjen skyldes dette at de økonomiske nisjepublikasjonene har hele landet som nedslagsfelt, bl.a. Dagens Næringsliv og

Finansavisen. For både Nord-Norge, Trøndelag, Vestlandet og Sørlandet utgjør privatpersoner mer enn 40 % av berørt part.

I Nord-Norge utgjør faktisk privatpersoner berørt part i 50,55 % av sakene hvor PFU kommer med en uttalelse, og på andre plass finner vi offentlig forvaltning og offentlig ansatte. I Trøndelag utgjør bedrift/næringsdrivende og offentlig forvalningsorgan/offentlig ansatt like store berørte gruppen med 14 % av sakene på hver kategori. På Vestlandet, Østlandet og på Sørlandet er bedrift/næringsdrivende nest størst gruppe berørt part, og for publikasjoner som dekker hele landet er kommer privatpersoner på andreplass innen kategorien berørt part. Man kan også merke seg at forening/tillitsvalgt som berørt part utgjør en liten andel i Nord-Norge i forhold til de andre regionene som har stabile tall på 8-10%.

Tabell 5.17 forteller oss også at generalsekretæren til Norsk Presseforbund ikke har brukt initiativretten mot avisen på Vestlandet, Østlandet og på Sørlandet. I rene tall har initiativretten blitt benyttet 11 ganger i løpet av 1995-2005, og initiativretten har blitt brukt 3 ganger mot aviser i Nord-Norge, 2 ganger mot aviser i Trøndelag og 6 ganger mot aviser/publikasjoner som har hele landet som nedslagsfelt.

6. KONKLUSJON

Oppgaven har en sonderende karakter og er ment som er kartlegging av de sakene som er behandlet av pressens selvjustisorgan, nemlig PFU. Innledningsvis i oppgaven definerte jeg et sett med spørsmål som jeg ønsket å besvare gjennom datainnsamlingen.

6.1 HVEM KLAGER/ER BERØRT PART?

I all hovedvekt er det privatpersoner som er berørt part i forhold til presseetiske overtramp. Mennesker som ikke er en del av den offentlige debatten og som heller ikke gjennom sitt yrke er en del av offentligheten. Av alle uttalelsene som har kommet fra PFU i perioden 1995-2005 utgjør privatpersoner berørt part i 37,59 % av sakene.

Bedrift og næringsdrivende er berørt part i 18,98 % av sakene, og den tredje største gruppen berørt part er offentlig forvaltningsorgan/offentlig ansatte. Deretter følger forening/tillitsvalgt med 8,98 %, politikere/politisk parti med 6,11 %, helsesinstitusjoner og helsepersonell med 4,17 %, redaktører, journalister og mediebedrifter med 3,89 %, utdanningsinstitusjoner og utdanningspersonell med 3,80 % av sakene, kjendiser og offentlige personer 3,43 %. Initiativretten og kirkesamfunn/trossamfunn m/ ledere er klager/berørt part i ca 1 % hver av sakene og restkategorien diverse utgjør kun 0,37 % av klagerne/berørt part.

6.2 HVILKE TYPE AVISER KLAGES INN FOR PFU?

De lokale dagsavisene klages det oftest på. 39,3 % av sakene som ble behandlet av PFU i perioden 1995-2005 var rettet mot de lokale dagsavisene. 15,83 % av sakene som ble behandlet var rettet mot storby dagsavis. Oppsamlingskategorien ”annet” har fått 13,43% av sakene i mot seg. Denne kategorien inneholder bl.a. ukebladet, gratisaviser, tidsskrifter og medlemsblader. Andre lokalaviser, det vil si aviser med et begrenset geografisk område som kommer ut færre ganger enn 4 utgaver i uken, har vært kilden til 12,78 % av sakene som ble handlet av PFU i perioden. Kun 11,30 % av sakene som er behandlet av PFU i perioden 1995-2005 er rettet mot riksaviser, og nettopp dette tallet vil nok overraske mange. Nisjeavisene genererer færrest klager, kun 7,41 % av klagerne er rettet mot nisjeaviser innen finans eller diverse.

Fordelt på geografi viser datamaterialet at 310 av klagerne er rettet mot aviser/publikasjoner som har hele landet som nedslagsfelt. Publikasjoner som har hele landet som nedslagsfelt er blant annet ukeblader og nisjeaviser samt de riksdekkende avisene. 305 klager er rettet mot publikasjoner/aviser som har Østlandet som nedslagsfelt, 182 er rettet mot publikasjoner/aviser som har Nord-Norge som nedslagsfelt og 130 av klagerne er rettet mot publikasjoner som har Vestlandet som nedslagsfelt. Tallene for Sørlandet og Trøndelag er henholdsvis 103 og 50.

6.3 HVILKE STOFFOMRÅDET KLAGES DET MOT?

Avsnitt 5.1 har inngående sett på hvilke stoffområdet det klages mot, så i denne konklusjonen nøyer jeg meg med å oppsummere tallene som viser at 284 av klagen er rettet mot kriminalitet og rettsvesen, og dette utgjør 26,3 % av totalen. 192 saker gjelder klager på helse, utdanning og miljø og dette utgjør 17,78 % av sakene. Økonomi og næringsstoff havner på øvre del av listen. 159 av uttalelsen efra PFU gjelder stoff innen kategorien økonomi og næringsliv, og det utgjør 14,72 % av sakene. Det er fremmet totalt 162 klager mot artikler som havner i kategorien politikk og offentlig forvaltning, og det utgjør 15 % av totalen. I diversekategorien finner vi 117 klager og det utgjør 10,83 % av totalen. Klager mot kunst, kultur og underholdning utgjør 7,87 % av sakene med 85 klager. I løpet av perioden har PFU kun uttalt seg i 44 saker hvor det er klaget på stoff som faller inn i kategorien trafikkforhold og ulykker, og det utgjør 4,07 % av sakene. Kategorien som har færrest klager er sport og internasjonale forhold med henholdsvis 24 og 13 saker. Disse to kategoriene utgjør 3,42 % av sakene hvor PFU har kommet med en uttalelse som er offentlig.

Debatten rundt den første Vær Varsom-plakaten i 1936 har jeg referert tidligere i oppgaven. Et viktig poeng den gang var å ikke undødig sette folk i gapestokken. Plakaten var den gang et forsøk på å finne en balanse mellom informasjonsansvar og personvernet. Antall klager i perioden 1995-2005 mot artikler innen stoffområdet kriminalitet og rettsvesen viser at debatten er like aktuell i dag.

6.4 HVEM FÅR MEDHOLD?

Datamaterialet viser at PFU har avgitt fellende uttalelser i 39,98 % av sakene de har behandlet, frifinnende uttalelser i 54,26 % av sakene og har konkludert med kritikk i 6,76 % av sakene.

6.4.1 BERØRT PART

Tabell 6.1 Prosentvis fordeling av berørt part fordelt på konklusjon (N=1080).

Berørt part	Konklusjon			Total
	Brudd	Ikke brudd	Kritikk	
Privatperson	41,87 %	50,25 %	7,88 %	100,00 %
Bedrift/næringsdrivende	41,95 %	51,71 %	6,34 %	100,00 %
Forening/tillitsvalgt	26,80 %	69,07 %	4,12 %	100,00 %
Politiker/politisk parti	30,30 %	65,15 %	4,55 %	100,00 %
Offentlig forv. organ/Offentlig ansatt	30,00 %	61,82 %	8,18 %	100,00 %
Initiativretten	90,91 %	9,09 %	0,00 %	100,00 %
Helseinstitusjon/helsepersonell	48,89 %	48,89 %	2,22 %	100,00 %
Redaktør/journalist/mediebedrift	54,76 %	38,10 %	7,14 %	100,00 %
Kjendis/offentlig person	40,54 %	51,35 %	8,11 %	100,00 %
Utdanningsinstitusjon/utdanningspersonell	24,39 %	68,29 %	7,32 %	100,00 %
Diverse	50,00 %	50,00 %	0,00 %	100,00 %
Kirkesamfunn/trossamfunn m/ ledere	25,00 %	62,50 %	12,50 %	100,00 %
Total	38,98 %	54,26 %	6,76 %	100,00 %

Generalsekretæren i Norsk Presseforbund skiller seg ut når det gjelder hevem som får medhold i sin klage på god presseskikk. Av de 11 sakene hvor generalsekretæren har benyttet seg av initiativretten har utvalget konkludert med brudd på god presseskikk i 10 saker.

Klagere fra mediebransjen får medhold i mer enn 50 % av sakene de fremmer for utvalget. Man skulle tro at tallet var høyere i og med at klager i disse sakene er en profesjonell part som forholder seg til presseetikk stort sett hver dag.

Oppsamlingskategorien diverse er delt 50/50. I halvparten av sakene innen denne kategorien har utvalget konkludert med brudd på god presseskikk, og i den andre halvparten har utvalget konkludert med brudd på god presseskikk. Kategorien skiller seg også ut ved at konklusjonen "kritikk" ikke er brukt mot noen av sakene. Det samme gjelder for initiativretten.

Foreninger og tillitsvalgte får sjeldent medhold i sine klager. Utvalget har kommet frifinnende uttalelser i nesten 70 % av sakene hvor forening eller tillitsvalgt er berørt part.

Politikere og politiske partier er en annen berørt part som sjeldent får medhold av utvalget. Kun i 30% av sakene har politiker eller politisk parti fått medhold fra PFU i at det er begått brudd på god presseskikk. Tilsvarende tall ser vi for offentlig forvaltningsorgan og offentlig ansatt. Denne kategorien har fått medhold i brudd på god presseskikk i 30% av saken.

De berørte partene som mest sjeldent får medhold i at en publikasjon har brutt god presseskikk er overraskende nok utdanningsinstitusjon og utdanningspersonell samt kirke- og trossamfunn med ledere. Disse to kategoriene har fått medhold i kun 25 % av klagene som er behandlet av PFU.

6.4.2 STOFFOMRÅDE

Tabell 6.2 Prosentvis fordeling av stoffområde fordelt på konklusjon

Stoffområde	Konklusjon			Total
	Brudd	Ikke brudd	Kritikk	
Politikk og offentlig forvaltning	34,57 %	60,49 %	4,94 %	100,00 %
Helse, utdanning og miljø	39,06 %	53,13 %	7,81 %	100,00 %
Økonomi og næringsstoff	42,77 %	54,09 %	3,14 %	100,00 %
Trafikkforhold og ulykker	36,36 %	50,00 %	13,64 %	100,00 %
Kriminalitet og rettsvesen	39,08 %	53,87 %	7,04 %	100,00 %
Internasjonale forhold	38,46 %	61,54 %	0,00 %	100,00 %
Kunst, kultur og underholdning	41,18 %	52,94 %	5,88 %	100,00 %
Sport	20,83 %	75,00 %	4,17 %	100,00 %
Diverse	42,74 %	46,15 %	11,11 %	100,00 %
Grand Total	38,98 %	54,26 %	6,76 %	100,00 %

Kilde: PFU-basen

For alle stoffområdene utgjør konklusjonen ”ikke brudd på god presseskikk” 50% eller mer. Innen kriminalitet og rettsvesen, som oppgaven tidligere har konstantert er det stoffområdet det rettes flest klager mot, har utvalget kommet med fellende uttalelser i kun 39,08 % av sakene. Sport er den kategorien som har færrest fellende uttalelser. Her har PFU konkludert med brudd på god presseskikk i 20,83 % av klagene som er fremmet. Resultatene fra tabell 6.1 gjenspeiles i tabell 6.2 til en viss grad. Vi så av tabell 6.1 at politikere og politiske partier fikk fellende uttalelser i 30,3 % av klagene. Når vi ser på klager som er rettet mot stoffområdet politikk og offentlig forvaltning har

utvalget konkludert med brudd i 34,57 % av sakene. Stoffområdene økonomi og næringsliv, diverse og kunst, kultur og underholdning er de tre stoffområdene hvor utvalget oftest konkluderer med brudd på god presseskikk. Disse tre kategoriene får medhold i brudd på god presseskikk i 41-42 % av sakene.

7. AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Oppgaven har vært et beskrivende prosjekt. Målet har vært å se nærmere på pressens selvjustis gjennom å se på sakene som har blitt behandlet av PFU i perioden 1995-2005. De funnene som er gjort i oppgaven sier ikke noe om hva som faktisk er god presseskikk. Oppgaven består av mange tall og tabeller for å gjengi et bilde av hvilke stoffområder det klages mot, hvem er det som klager, osv. At pressens selvjustisapparat har konkludert med brudd på god presseskikk i mindre enn 50 % av sakene de har hatt til behandling vil noen velge å tolke som et uttrykk for at norsk presse opptrer redelig i forhold til de presseetiske normene. Andre vil se på det som en uttrykk for en selvjustis som ikke fungerer. Uansett åpner pressens selvjustis for mange spørsmål, og denne oppgaven gir ikke svarene. Et viktig spørsmål for fremtidig forskning er hvordan pressen reagerer på å bli dømt av PFU. Bøkene til Erik Tumyr og Håvard Melnæs kan tyde på at presseetikk ikke er første punkt på redaksjonsmøtene, og en fellende uttalelse fra PFU betyr ikke så mye. En annen tilnærming til pressens selvjustis vil være å vurdere innholdet i uttalelsene fra PFU og se hvor konsekvent utvalget er i argumentasjonen, og om like saker behandles likt. Vær Varsom-plakaten gir som nevnt ingen strenge kjøreregler men mer noen generelle normer. Journalister og redaktører møter daglig på utfordringer hvor plakaten ikke gir noen klare svar, og i et samfunn hvor nyhetskanalen sender 24 timer i døgnet og VG nett har som mål å være løpende ajour med nyhetsbildet kan det hende at etikken blir nedprioritert til fordel for det å være først og ikke minst tjene mest penger.

Litteraturliste

Allern, Sigurd (2001A). *Flokkdyr på løvebakken? Søkelys på Stortingets presselosje og politikken medierammer*. Oslo: Pax Forlag AS.

Allern, Sigurd (2002B). *Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Andersen, Ib (1990). *Valg af organisations-sociologiske metoder – et kombinationsperspektiv*. København: Samfundsliteratur

Dahl, Ottar (1967). *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fremo, Skjalg (1994). *Presseetikk. En rapport om presseetikk og personvern – med stikkprøver fra norske aviser gjennom hundre år*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.

Hellevik, Ottar (1991). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Holbæk-Hanssen, Helge (2007). *Mail til forf.* 16. april

Holme, Idar Magne, Bernt Krohn Solvang (1996). *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: Tano.

Holst, Ole R. (1969). *Content Analyses for the Social Sciences and Humanities*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.

Kalvatn, Eivind (2006). *Når de mektige blir maktesløse. Politisk skandalejournalistikk belyst gjennom Syse- og Tønne-saken i Verdens Gang og Dagbladet*. Bergen: Universitetet i Bergen, Institutt for informasjons- og medievitenskap. Masteroppgave.

Melnæs, Håvard (2007). *En helt vanlig dag på jobben – Se og Hør fra innsiden*. Oslo: Kagge Forlag.

Norsk Presseforbund (1982). *Pressens selvjustis*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.

Norsk presseforbund (1995). *Vær varsom. Forarbeid til revisjon av etiske normer for trykt presse, radio og fjernsyn*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.

NOU 1996:12. *Medieombud*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

Røssland, Arve (1995). *Brød, sirkus og presse-etikk: Pressens faglige utvalg og allmennheten*. Bergen: Institutt for medievitenskap. Rapport nr. 21.

Raaum, Odd (1993). *Pressens tøyelige etikk: Journalisters yrkesmoral og selvjustis*. Oslo: Pensumtjeneste.

Solumsmoen, Olaf (1966). *Vær varsom, redaktør. Norsk Presseforbunds faglige utvalg gjennom 50 år*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tumyr, Erik (2005). *Journalistjævler*. Oslo: Pantagruel.

Weber, Robert Philip (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park: Sage. Quantitative Applications in the Social Sciences nr. 49.

Østbye, Helge, Karl Knapskog, Knut Helland, Terje Hillesund (1997). *Metodebok for mediefag*. Bergen: Fagbokforlaget.

Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann, Mogens N. Pedersen (red.) (1997). *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østerud, Øyvind, Fredrik Engelstad og Per Selle (2003). *Makten og demokratiet. En sluttbok fra makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal

Nettsider

Aviskatalogen på nett: <http://www.aviskatalogen.no>

Allmänhetens pressombudsman – pressens opinionsnämnd: <http://www.po.se>

Medienorge – fakta om norske massemedier: <http://www.pfu.no>

Medieportalen – mediebedriftenes landsforening: <http://www.mediebedriftene.no>

Norsk Presseforbund og PFU: <http://www.presse.no>

PFU-basen: <http://www.pfu.no>